Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 7. SRPANJ 1939. GOD. VII.

Izlazi mjesečno. – Cijena godišnje za članove Din 40—, za nečlanove Din 50—. Pojedini brojevi Din 5·—

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREBČANA
BROJ 7. GOD. VII. SRPANJ 1939.

Ivan Ulčnik:

(Nastavak)

OSNUTAK GRADSKE ŠTEDIONICE OPĆINE SLOB. I KR. GLAVNOG GRADA ZAGREBA

U prošlom broju iznijeli smo da se u Gradskom zastupstvu kroz gotovo dvije godine nije ništa radilo na osnutku Gradske štedionice, prama prijedlogu Slavoljuba Bulvana. Izabranom odboru od tri lica nije se žurilo da se sastane da nešto korisna učini. Tek 10 siječnja 1900 sazivlje Gradsko poglavarstvo taj odbor, te mu za raspravljanje dodijeljuje u Gradskoj vijećnici sobu broj 31 u I. katu. (Grad. arhiv broj 44.302-1897).

Kada se zapravo odbor od tri lica sastao, nije poznato, ali svakako dosta kasno, jer je odborov izvještaj primljen u urudžbeni zapisnik istom 5. prosinca 1901. broj 62.130. Dakle gotovo nakon dvije godine.

Na sjednici odbora prisustvovali su Bulvan i Justić. Dutkovića nije bilo, jer se on u mjesecu kolovozu 1901. zahvalio na časti gradskog zastupnika. U dosta opširnom izvještaju odbor predlaže, da se Gradska štedionica ustroji po ovim načelima:

1. Gradska općina jamčiti će svojim imetkom za sve u Gradsku štedionicu uložene uložke.

2. Gradska općina nositi će sve troškove oko prvog uređenja ovog zavoda, nu ove troškove grad će samo predujmiti, te će ih kasnije štedionica po mjeri svoga dobitka povratiti.

3. Imovinom Gradske štedionice upravljati će se samostalno i odijeljeno od ostale imovine Grada, u upravi toga zavoda biti će i Gradska općina primjereno zastupana.

4. Gradsko zastupstvo birati će nadzorno vijeće i ravnateljstvo zavoda prema ustanovama, koje će se pobliže i potanje označiti u posebnom statutu.

5. Dohodak ovoga zavoda ima služiti obće koristnim i dobrotvornim svrhama grada.

Taj zaključak ima se provesti u što kraćem roku.

Da se uzmogne ovaj zavod u život provesti prilaže podpisani odbor u privitku ujedno i pravila.

Daljnji dio odborovog izvještaja u glavnom sadržaje opći prikaz koristi za građanstvo i sam grad Zagreb, koju bi imali od osnutka Gradske štedionice.

Zanimljiva je tabela zagrebačkih novčanih zavoda (koja je odborovom izvještaju priležala), sa stanjem 31. prosinca 1898. Navedeni su zavodi: »Štedionica i zalagaonica«, »Hipotekarna banka«, »Srpska banka«, »Pučka banka«, »Činovnička zadruga«, »Komercijalna banka«, »Eskomptna banka«, »Prva Hrvatska štedionica« i »Vjeresijska banka«. Ovi novčani zavodi imali su ukupno uložaka 47,025.538.— kruna; dioničke glavnice 15,365.406.— kruna; rezerve 3,114.580.— kruna; troškova 1,022.014.— kruna; dobitka 1,581.543.— krune. Iz ove tabele se vidi, da je već tada bio veliki promet uložaka, koji daleko nadmašuju dioničke glavnice.

Odbor konačno predlaže gradskom zastupstvu, da prihvati ustrojenje Gradske štedionice.

U skupštini gradskog zastupstva 5. prosinca 1901. § 244. zaključeno je, na prijedlog načelnika Mošinskoga, da iz razloga što je Bulvanov prijedlog zamašne važnosti, da se izvještaj odbora od tri lica imade štampati i razdijeliti među tadanje gradske zastupnike. Ujedno su razaslana i od odbora sastavljena »Pravila Gradske štedionice«. Pravila su razdijeljena u četiri dijela sa 61 paragrafom.

Vrijedno je priopćiti mišljenje »Hrvatskog trgovačkog lista« od 2. veljače 1902. br. 5., glasila Hrvatskog društva »Merkur«. Pod naslovom »Gradska štedionica u Zagrebu«, donešen je članak iz građanskih krugova. Pisac se podpisuje sa »C. t. c.«

U početku smatra pisac, da baš nije najzgodnije vrijeme za osnutak novog novčanog zavoda, jer je u novije doba osnovano nekoliko novčanih zavoda, pod devizom »za štednju i pripomoć svojih članova«. Ti se zavodi također bave ukamaćenjem malih uložaka. Takav novi zavod (Gradska štedionica), kod silne konkurencije mogao bi samo onda opstojati, ako bi imao jako nizak kamatnjak na dane zajmove. Izim toga bi i uprava morala biti jako jeftina. Pisac predlaže, da se Gradska štedionica spoji s Gradskom blagajnom. Pretstojnik Gradske blagajne bio bi ujedno ravnatelj Gradske štedionice. Zato bi se gradski blagajnik morao odteretiti od blagajničkog poslovanja, pa bi se namjestio poseban blagajnik, koji bi rukovodio gradsku i štedioničku blagajnu. Za poslove štedionice imao bi se namjestiti jedan knjigovođa. Tako bi se blagajničko osoblje povećalo za dvije sile. Ovršni postupak za sve gradske daće, imao bi se usredotočiti kod Gradskog poreznog ureda, gdje bi tada trebalo četiri ovrhovoditelja. Nadalje pisac predlaže, da se novac Sirotinjske blagajne, kojeg imade više stotina tisuća kruna, upotrijebi u Gradskoj

štedionici kao početna glavnica. Pretsjednik Gradske štedionice mora biti gradski načelnik, a njegov zamjenik jedan viši gradski činovnik. Članova ravnateljstva bilo bi osam i četiri zamjenika, te trojica u nadzornom vijeću. Ove bi biralo gradsko zastupstvo iz svoje sredine.

Samo poslovanje Gradske štedionice bilo bi vrlo ograničeno, jer se u velike poslove zavod ne bi mogao upuštati. Glavni posao bile bi mjenice, primanje vrijednosnih papira, te davanje manjih zajmova na nekretnine.

Pisac svršava članak primjedbom: »Ovo su u kratko misli jednoga, koji to pitanje jur od davna prati i o njemu razmišlja«. Konačno se pisac nada, da će gradski načelnik Adolf Mošinski od Zagreb-grada sretno naći najbolji put, da se Gradska štedionica ostvari.

Ovako izneseno mišljenje do danas nam nepoznatog pisca, svakako je zanimljivo, naročito zato, što se u ono doba, dakle prije trideset i sedam godina držalo, da bi poslovi Gradske štedionice bili tako skromni, da bi ih Gradska blagajna mogla obavljati, kao nuzposao, uz povećanje osoblja za dvije sile. To su bili i za tadanje doba preskromni nazori.

Pređimo međutim na daljnji razvitak osnutka Gradske štedionice.

U skupštini gradskog zastupstva 3. ožujka 1902. § 68, izvješćuje gradski vijećnik (senator) Slavo Š r e p l, da je samoupravni odbor na sjednici 27. veljače 1902. uzeo u pretres prijedlog odbora od tri lica, pa gradskom zastupstvu predlaže: »Prijedlog odbora ad hoc za osnivanje Gradske štedionice upućuje se ponovno pravnom odboru sa pozivom, da prije svega, pridruživši si financijalne stručnjake u prvom redu iz broja gradskih zastupnika, načelno riješi pitanje, je li je uputno osnovati ovakovu štedionu, stojeću na skroz suprotnom temelju dosadašnjih osnovanih štedionica u našoj domovini, te ako ga zanieće, da iznese dotični prijedlog, a ako ga prihvati, da saslušav odnosne vještake priredi i pravnim prilikama te financijalno poslovnim potrebama ovakove štedione«.

Prijedlog samoupravnog odbora bio je zapravo prijedlog gradskog zastupnika Franje A r n o l d a. To se vidi iz raspravnog spisa, gdje je to izričito napisano. (Grad. arhiv broj 14.845—1902.).

S prijedlogom samoupravnog odbora nisu se slagali nekoji gradski zastupnici, koji su svakako htjeli, da se pred gradsko zastupstvo iznese mišljenje odbora od tri lica.

Zbog toga podnesoše gradski zastupnici: Antun Brusina, Ivan Hörer, Vinko Liebald i Slavoljub Bulvan, 28. veljače 1902. gradskom poglavarstvu ovaj prijedlog:

»Na temelju § 52. Statuta ob uređenju Gradske uprave, mole niže podpisani gg. zastupnici grada Zagreba, da se provedenje zaključka samoupravnog odbora glede ustrojenja obćinske štedione obustavi, ter da se predlog odbora ad hoc u istom predmetu iznese pred slavno gradsko

zastupstvo, da ono u budućoj sjednici dne 3. ožujka o. g. konačno odluči«. (Grad. arhiv broj 14.845—1902.).

Nakon dulje ali žive rasprave u skupštini gradskog zastupstva 3. ožujka 1902., primljen je prijedlog samoupravnog odbora sa 23 proti 17 glasa, to jest, da se prijedlog o Gradskoj štedionici otputi pravnom odboru na razmatranje i prijedlog.

Ovim zaključkom gradskog zastupstva bilo je nastojanje Slavoljuba Bulvana pokopano, jer je pravni odbor, kamo je predmet vraćen, sigurno »načelno riješio, da nije uputno osnovati ovakovu štedionu stojeću na suprotnom temelju dosadašnjih osnovanih štedionica«.

Spomenuli smo, da je u skupštini gradskog zastupstva 3. ožujka 1902. prigodom rasprave bilo dosta burno. Priopćit ćemo tečaj raspravljanja prema pojedinim tadanjim zagrebačkim novinama. Iz tih izvještaja dobit će se podpuni govori pojedinih gradskih zastupnika.

»Narodne Novine« od 4. ožujka 1902. izvješćuju, da je najprije govorio predlagač Slavoljub Bulvan. On predlaže, da se prijedlog odbora od tri lica stavi odmah na dnevni red. Bulvan naročito ističe, da mu je poznato, da nekoji zagrebački novčani zavodi ruju proti osnutku Gradske štedionice.

Gradski zastupnik Franjo Arnold (član većine), izjavljuje, da se ne će osvrtati na Bulvanove podvale nekojim novčanim zavodima. Brani prijedlog samoupravnog odbora i spočitava odboru ad hoc, da je kod sastava pravila gotovo prepisao, statute nekojih cislitavskih (austrijskih), gradskih štedionica. Arnold tvrdi, da su ti statuti zlo prevedeni, a osim toga ih odbor na nekim mjestima nije razumio. Arnold misli, da bi štedionica za Gradsku općinu, koja bi za nju preuzela jamstvo, bila »nekoristan experiment«. Osim toga bi se gradskom načelniku naprtila osnutkom Gradske štedionice nova velika dužnost, pored dosadašnjih. Arnold tumači, da su se u Cislataniji gradske štedionice osnovale pred 50 i više godina. Ali kako? Našlo se dvadesetak ljudi, koji su uložili svoj kapital u Gradsku štedionicu i onda s time besplatno upravljali. Zajmove su beskamatno davali, a konačno su zavod dotičnom gradu predali. Arnold se obraća Bulvanu i kaže mu: Ako on nađe 19 ljudi, koji bi zavod osnovali na prije spomenuti način, onda će on (Arnold) biti dvadeseti u takovom društvu, koji će dati po 10.000 kruna beskamatno i štedionicu besplatno upravljati tako dugo, dok se zavod postavi na sigurne temelje. Arnold je uvjeren, da se Gradska štedionica ne može ustrojiti uz garanciju kakovu predlaže odbor ad hoc. Arnold je uopće protiv Gradske štedionice i glasovati će za prijedlog samoupravnog odbora. (Dakle za svoj vlastiti prijedlog. Opaska pisca).

Gradski zastupnik Stjepan Timet (pravaš, član manjine), je za prijedlog samoupravnog odbora, ali uz dodatak, da pravni odbor u ovom predmetu imade izvijestiti u roku od šest mjeseci.

Gradski zastupnik Ivan Hörer (član većine), predlaže, neka se najprije načelno glasuje, ima li se Gradska štedionica osnovati ili ne.

»Hrvatsko Pravo« od 4. ožujka 1902. izvješćuje o skupštini od 3. ožujka te piše, da je Bulvan kazao, nakon što je bio pročitan prijedlog samoupravnog odbora, neka mu se u lice kaže, zašto se Gradska štedionica ne želi osnovati. Cijeli postupak, koji se u većem dijelu gradskog zastupstva odigrava, čini se Bulvanu sumnjivim. On misli, da netko obstoji, koji ruje proti osnutka. Misli da su »taj netko« neki novčani zavodi. Bulvan konačno kaže: »Da budemo na čistu, molim, da se o tom predlogu glasuje poimenično«.

O govoru Franje Arnolda izvješćuje »Hrvatsko Pravo«, da je kazao: »Novčanim je zavodima svejedno, da li će Gradska štedionica postojati ili ne. Predložena pravila su doslovni prepis Gradačke gradske štedionice. (Bulvan upada: To nije istina!). Arnold tvrdi, da je odbor ad hoc kod zatvorenih očiju nešto slagao. Onaj, koji je pravila sastavljao, nema ni pojma o hrvaštini. Gospoda u odboru smetnuli su s uma razliku između naših i cislatanjskih zakona. Prevod je ispod svake kritike, a pojedini paragrafi upravo su pravi »Galimatijaš«. (Kod toga Arnold čita neke odlomke njemačkog izvora iz pravila Gradačke štedionice, te ih uspoređuje s prijevodom. Tom prigodom nastaje među zastupnicima smijeh i izrugivanje). Arnold kaže, da je sramota takova pravila na prihvat predložiti.

Gradski zastupnik Timet kazao je, prema izvještaju »Hrvatskog Prava«, da je za njega pitanje osnutka Gradske štedionice riješeno, čim je izabran odbor od tri lica za izradbu štedioničkih pravila. Smiješno je, da se najprije izabere odbor za proučavanje predmeta, a iza toga gradsko zastupstvo zabacuje sam predmet (Gradsku štedionicu). Zbog prigovora Arnolda protiv sastavka pravila, pristaje, da se predmet odputi pravnom odboru na proučavanje i da se pravila dovedu u sklad s našim zakonima. No pošto se boji, da bi se osnutak zavoda mogao u pravnom odboru pokopati, stavlja rok od pol godine, da pravni odbor svoj posao svrši i gradskom zastupstvu izvješće podnese.

»Hrvatska«, list jednog krila Starčevićanaca od 4. ožujka 1902., izvješćuje o skupštini gradskog zastupstva od 3. ožujka 1902., slično kao »Hrvatsko Pravo«.

»Agramer Tageblatt« od 4. ožujka 1902. u svom izvještaju o skupštini Gradskog zastupstva donosi slično kao »Hrvatsko Pravo«, te otvoreno žali, da je Bulvanov prijedlog zabačen, a to više, kada Gradsku štedionicu doista zagrebačko građanstvo želi.

Od 3 ožujka 1902 pa do 1910 nije se više pitanje osnutka Gradske štedionice u gradskom zastupstvu raspravljalo. Čini se, da je cijeli taj predmet gotovo deset godina spavao valjda u »pravnom odboru«. Pro-

tivnici Gradske štedionice mislili su, da su već »na konju« i da im je ta pogibeljna »konkurencija« za uvijek sa brige pala. Ali im je veselje bilo prerano! Evo zašto:

U skupštini gradskog zastupstva od 5 prosinca 1910 stavlja gradski zastupnik Josip Z o č e k (pravaš), interpelaciju, koja doslovno glasi:

»Da se omogući dohodak Gradske obćine povećati, a da se time ne obterećuje stanovničtvo, potrebno je da se osnuje Gradska štediona.

Pitam s toga velem. g. načelnika, da li je voljan do buduće sjednice shodno odrediti, tako, da na dnevni red buduće skupštine Gradskog zastupstva dodje. »Osnutak Gradske štedione«. (Grad. arhiv br. 49.182—1910.).

Ovu interpelaciju g. Zoček je lijepim govorom obrazložio i ističe, kako potrebe grada Zagreba rastu i nastaje briga za njihovo pokriće. Današnja većina ovog zastupstva »udruženi građani« iznosi prijedlog o novim gradskim porezima, koji će najviše teretiti siromašno pučanstvo. Zoček drži, da se gradska općina mora pobrinuti za onakve gradske prihode, koji ne će biti na teret pučanstva. Takav prihod u prvom redu pružila bi »Gradska štedionica«.

Zoček ističe, da gradske zaklade iznose 1,058.608 kruna, a Sirotinjska blagajna imade glavnica, koje su joj povjerene, u iznosu od 3,500.000 kruna. Od svakog pupila može se uložiti 1000 kruna. Založnice Gradske štedionice imale bi pupilarnu sigurnost. Zoček predlaže, da se bez velikih priprava pristupi osnutku Gradske štedionice. Uvjeren je, da bi taj zavod već prve godine odbacio toliko dobitka, koliko iznosi polovica daće na brašno, koju najviše snose najsiromašniji slojevi pučanstva.

Na Zočekovu interpelaciju načelnik Holjac odgovara, da mu je dobro poznato, da Gradska štedionica može poslužiti za podmirenje općinskih potreba. Do sada se ta misao žalibože nije mogla ostvariti. Ima o tom predmetu dosta spisa, koji su izvučeni iz arhivske prašine. Zbog mnogih prešnijih poslova nije se ovaj predmet mogao staviti na dnevni red. Načelnik uvjerava interpelanta, da pitanje osnutka Gradske štedionice podjedno drži pred očima. Do slijedećeg proljeća (1911.) izaći će sa svojim predlogom pred gradsko zastupstvo.

Zastupnik Zoček zadovoljio se s načelnikovim odgovorom. (Prema zapisniku gradskog zastupstva od 5. prosinca 1910. § 396.).

Interpelacija gradskog zastupnika Josipa Zočeka imala je uspjeha, jer je pitanje Gradske štedionice ozbiljno pokrenuto s mrtve točke, u koju je upalo godine 1902. Daljnji rad na tom pitanju faktično je zasluga Zočekove interpelacije.

U skupštini gradskog zastupstva od 6 ožujka 1911 § 91., stavljaju Ivan A n c e l i drugovi opširan prešni prijedlog, koji započinje:

»Gradsko zastupstvo zaključuje: I. Općina slobodnog i kraljevskog

glavnog grada Zagreba osniva uz svoje jamstvo i svojom pomoći sa sjedištem u gradu Zagrebu Gradsku štedionicu, spojenu sa gradskom zalagaonicom«.

Prijedlog Ivana Ancela i drugova imade oblik statuta, pa se sastoji iz četiri točke. Među ostalim predviđen je privremeni odbor sastojeći se iz 10 gradskih zastupnika, koji je imao zadaću, da izradi pravila Gradske štedionice i zalagaonice, a zatim da obavi predradnje oko osnutka zavoda. Odbor imade svoj rad tako udesiti, da zavod s dj...ovanjem započme 1. srpnja 1911.

U privremeni odbor izabrani su: Ivan Ancel, Benko Deutsch, Mijo Majnarić, Dr. Ante Pavelić, Mijo Philipović, August pl. Pisačić, Dr. Stjepan Srkulj, Dr. Gjuro Šurmin, Benjamin Zeininger i Josip Zoček.

Prešnost prijedloga kao i izbor privremenog odbora primljeni su od gradskog zastupstva jednoglasno. (Grad. arhiv broj 10.532—1911.).

Zagrebačko gradsko poglavarstvo obratilo se na gradska poglavarstva: Wien, Graz, Karlsbad, Požun i Budimpeštu, radi priposlanja pravila i drugih podataka o svojim štedionicama. Gradski načelnik Holjac odlukom od 13 ožujka 1911 broj 10532, povjerava gradskom senatoru Antunu S e i f e r t u, da izradi osnovu pravila »Štedionice i zalagaonice općine slob. i kr. glavnog grada Zagreba«.

Gradski senator Seifert predlaže 20 travnja 1911 Gradskom poglavarstvu izrađena pravila, koja su sadržavala šest poglavlja i 98 paragrafa.

Na 24 travnja i slijedećih dana 1911 raspravio je odbor desetorice pravila, te proveo potrebne ispravke. Tako je naslov promijenjen na: »Gradska štedionica općine slob. i kr. glavnog grada Zagreba« (riječ »zalagaonica« je ispuštena). Glede jamstva Gradske općine, koja je u smislu § 3 neograničeno jamčila za sve obveze Gradske štedionice promijenjeno je tako, da se jamstvo proteže samo »do iznosa od 5 milijuna kruna«.

Protiv tako postavljenog § 3 o jamstvu ustala je i zagrebačka javnost. »Pokret« od 3 svibnja 1911 tumači, da je grad Zagreb dužan da za svoju štedionicu jamči u neograničenom iznosu. »Pokret« naglašuje, da bi se ograničenim jamstvom dala zemaljskoj vladi prilika, da pravila ne odobri. Dobro se znade, da ideja osnutka Gradske štedionice imade velikih neprijatelja, koji sada ipak nemaju smjelosti da otvoreno protiv te ideje ustanu.

»Agramer Tageblatt« od 3 svibnja 1911 isto tako napada ograničeno jamstvo. Pisac misli, da u odboru desetorice valjda nije bilo ni jednog pravnika. Svaki pravnik morao bi odmah viditi, da takvo ograničeno jamstvo sa strane Gradske općine ne može imati pravne vrijednosti. Istog mišljenja bio je i gradski pravni savjetnik dr. Lav M a z z u r a, koji je to gradskom poglavarstvu pismeno priopćio.

U skupštini Gradskog zastupstva 8 svibnja 1911, čl. 130, prihvaćena su pravila Gradske štedionice. Uz neke promjene prihvaćeno je neograničeno jamstvo Gradske općine za sve obveze Gradske štedionice.

Prihvaćena pravila predložena su Kr. zemaljskoj vladi na potvrdu. Vlada u načelu odobrava osnutak Gradske štedionice, te u svom otpisu od 12 rujna 1911 br. 35.035 uvodno kaže: »Nepobitna je činjenica, da taj zaključak ima gospodarsku vrijednost ne samo po Gradsku općinu, nego i po široke slojeve žiteljstva glavnog grada, kojima ima da pomogne u sabiranju malenih glavnica, te ih uz garanciju sigurnog uloženja osposobi, da gospodarski ojačaju«. U istom otpisu vlada određuje, da se pravilima izvrše neki ispravci (Grad. arhiv br. 41.359—1911).

U skupštini gradskog zastupstva 2 listopada 1911, čl. 130, primljene su preinake pravila, kako ih je zemaljska vlada odredila. Odmah zatim predložena su pravila vladi na konačnu potvrdu. (Grad. arhiv broj 43838—1911.).

Ispravljena pravila stigla su vladi koncem mjeseca listopada 1911. Kako podulje vrijeme nisu gradskom poglavarstvu vraćena, predpostavljalo se u krugu gradskog zastupstva, da tu nije »nešto u redu«. Dakle pokazala se potreba, da se predmet malo makne sa mrtve točke, a to je i učinjeno.

U skupštini gradskog zastupstva 1 travnja 1912, čl. 83, stavlja gradski zastupnik Ivan Ancel na načelnika Holjca upit, koji glasi: »Zaključak o ustrojenju i statut Gradske štedionice stvoren je po gradskom zastupstvu točno onako, kako je to Kr. zemaljska vlada zahtijevala svojim otpisom, kojim je povratila prvobitno zaključena pravila Gradske štedionice.

Unatoč tome, da je Gradsko zastupstvo u interesu ustrojenja Gradske štedionice zadovoljilo svemu, što je Kr. zemaljska vlada zahtjevala, te prema tome nije moglo biti više nikakovih zapreka ustrojenju Gradske štedionice koju traži i zahtjeva svaki onaj građanin našega glavnog grada, koji nije interesiran da do Gradske štedionice ne dođe, nije sve do danas započelo poslovanje Gradske štedionice.

Molim za to Vašu velemožnost, da izvoli saopćiti i meni i cijeloj javnosti, koji je uzrok, da Gradska štedionica još sveudilj nije započela svoje poslovanje«. (Grad. arhiv broj 13.822—9112.).

Na ovu interpelaciju odgovorio je načelnik arh. Holjac, da su pravila Gradske štedionice odmah nakon tražene preinake podnijeta Kr. zemaljskoj vladi na odobrenje. Dok ovo odobrenje ne stigne, ne može se Gradska štedionica ni otvoriti ni započeti svoje poslovanje. Obećaje, da će predmet požuriti na nadležnom mjestu.

Zemaljska vlada, moguće zbog požurenja, vratila je Gradskom poglavarstvu pravila odlukom od 9 srpnja 1912 broj 25.695, ali opet s novim opaskama. Vlada naročito stavlja ovaj upit: »Gradska općina ima da ponovno razjasni kako misli provesti svoje jamstvo za sve obveze Gradske

štedionice, jer je gradsko zastupstvo zaključkom od 6 lipnja 1910, čl. 176 odredilo sve sadanje i buduće gradske prihode za sigurnost otplate zajma od 15 milijuna kruna, ujedno se je gradska općina posebice obvezala, da svoje nekretnine ne će opteretiti novim teretima, dok taj zajam ne otplati. Izjavu Gradskog poglavarstva, da je jamstvo za gradsku štedionicu samo formalnost, nije mogla vlada prihvatiti, jer se mora jamčiti za sve obveze kakve doista jesu. Vlada naročito naglašuje, da Gradska štedionica može imati dobitka, ali se mora računati i s gubitkom, za kojeg Gradska općina mora da jamči. Zbog toga vlada ne može preinačena pravila odobriti sve tako dugo, dok Gradsko poglavarstvo ne razjasni, kako Gradska općina misli provesti svoje jamstvo«.

U skupštini gradskog zastupstva 10 veljače 1913, čl. 51, prihvaćene su neke ponovne promjene, naročito § 3 u pogledu jamstva Gradske općine, a sve prema želji zemaljske vlade. Pravila su ponovno otposlana na konačno odobrenje. Konačno je zemaljska vlada odlukom od 14 ožujka 1913 broj 16.693 odobrila pravila Gradske štedionice.

Sada više nije bilo zaprijeke, da Gradska štedionica započne radom. Prešlo se na izbor zavodskog upravnog i nadzornog odbora. U skupštini gradskog zastupstva od 8 srpnja 1913, čl. 179, izabrani su u upravni odbor: Ivan Ancel, Ante Biljan, Miroslav Budicki, Benko Deutsch, Antun Gnezda, Franjo Guštak, Guido pl. Hreljanović, Antun Rogina, Armin Schreiner, Dr. Đuro Turić, Dr. Đuro Šurmin, Benjamin Zeininger i Vladimir Bartulić. U nadzorni odbor: Franjo Braum, Ivan Peršić, Dr. Ante Javand, Antun Matić i Mijo Philipović. (Grad. arhiv broj 13.625—1913.).

Gradski zastupnik Franjo Hrustić uložio je protiv izbora upravnog i nadzornog odbora votum na zemaljsku vladu. U votumu Hrustić prigovara izaberivosti gradskih zastupnika, koja dužnost je po zakonu besplatna, a kao članovi upravnog i nadzornog odbora imali bi u smislu pravila udjela na dobitku. Po njegovom mišljenju na ta mjesta imali bi se izabrati drugi gradski općinari i zavičajnici, a nikako gradski zastupnici.

Zemaljska vlada votum Franje Hrustića nije uvažila, već je izbor upravnog i nadzornog odbora potvrdila. (Grad. arhiv broj 41.351-1913).

Kada je Gradska štedionica dobila svoju upravu započele su ostale predradnje u smjeru da poslovanje što prije započme. Prva sjednica upravnog odbora održala se je 14. listopada 1913. U slijedećij sjednici 23. prosinca 1913. izabran je dotadanji činovnik Prve hrvatske štedionice i gradski zastupnik Rudolf Erber, za poslovnog ravnatelja. Rudolf Erber je i sada na čelu zavoda kao glavni ravnatelj. U gradsko zastupstvo bio je izabran 19. travnja 1913. u III. izborništvu. Čast gradskog zastupnika položio je u veljači 1914. radi izbora za ravnatelja.

U skupštini Gradskog zastupstva 3. veljače 1914. dozvoljena je Gradskoj štedioni svota od 150.000 kruna, što je isplatila gradska blagajna u ime predujma potrebnog za početak poslovanja. Ovaj predujam imao

se gradskoj blagajni vratiti uz propisani kamatnjak. (Grad. arhiv br. 91-Prs-1914.).

Poslovne prostorije Gradske štedionice iznajmljene su na uglu Petrinjske i Sudničke ulice u kući Marije Hagenauer.

U ponedjeljak 16. ožujka 1914. Gradska štedionica je svečano otvorena. Kod te svečanosti bili su prisutni: gradski načelnik arh. Janko Holjac sa gradskim zastupstvom. Zatim nadbiskup koadjutor dr. Ante Bauer sa ravnateljem nadbiskupske pisarne Jankom Barleom, predsjednik Trgov.-obrt. komore arh. Vjekoslav Heinzl sa komorskim tajnikom Peroslavom Paskijevićem. Od Saveza hrvatskih obrtnika tajnik Ivan Čupak, podnačelnik Antun Kontak, ravnatelj Rudolf Erber, gradski senatori Slaviša Kaktić i Dragutin Tabogrski, gradski tajnik dr. Milan Bogdanović, te lijepi broj građanstva.

Načelnik Holjac pozdravio je prisutne. U kratko opisuje historijat osnutka Gradske štedionice. Naročito spominje zasluge prvog poticatelja Slavoljuba Bulvana, zatim Josipa Zočeka i Ivana Ancla.

Nakon načelnikovog govora počelo se ulagati u Gradsku štedionicu. Prvi ulagač bio je načelnik Holjac, drugi »Društvo Čovječnosti i pučka kuhinja«, treći nadbiskup dr. Ante Bauer, četvrti »Zagrebački Zbor«, peti gradski zastupnik i bravarski obrtnik Ivan Hercezi, šesti ravnatelj Rudolf Erber, zatim zaredaše ostali ulagači. Do pol 12 sati o podne uloženo je u Gradsku štedionicu 200.000 kruna. (Narodne Novine od 16. ožujka 1914.).

Opisali smo sve muke i zapriječke koje su se redale, dok je konačno ipak pobijedila zdrava zamisao osnutka Gradske štedionice. Dobru slutnju imali su nekadanji purgeri, kada su u budućoj Gradskoj štedionici vidili veliku pomoć građanstvu grada Zagreba i Gradskoj općini. Danas sa ponosom možemo kazati, da je naša Gradska štedionica doista utočište povjerenja ogromne većine Zagrebčana i svih ostalih Hrvata. To nam najbolje dokazuje spomenspis*) o 25-godišnjici rada Gradske štedionice, gdje je sav rad i napredak zorno prikazan. Iskrena je želja svih Hrvata a naročito Zagrebčana, da Gradska štedionica pod stručnim i dobrim vodstvom, kako sada tako i u buduće krene istim putem napredka i blagostanja.

Kao Zagrebčanin osobito ističemo želju da Gradska štedionica uvijek bude glavno uporište napredka i procvata Grada Zagreba.

Mi Hrvati, a naročito Zagrebčani poučeni iskustvom dobro znamo da nam je ono što sami uradimo i sami dajemo, jedino sigurno. Na sva druga obećanja i pomoći ne možemo nikada računati...

Gradska štedionica je naša i sigurna nam je! Zato joj iskreno i oduševljeno kličemo:

Neka živi, raste i cvate naš jubilarac — Gradska štedionica!

*) Na spomenspis i potanji rad Gradske štedionice osvrnut ćemo se u posebnom napisu.

Op. Urednika.

E. Laszowski:

ZAGREBAČKI GRADSKI ARKIV

Kako svi arkivi, tako ima i arkiv grada Zagreba svoj čedan začetak, ali svakako veoma važan po svojoj sadržini. Recimo začetak je gradskom arkivu onaj čas, kad je grad Zagreb dobio svoju važnu povelju i privilegij slobodnoga i kraljevskoga grada g. 1242., koju je izdao kralj Bela III. (IV.) pod zlatnim dvostrukim pečatom. Toj povelji priključiše se polako i druge, koje su utvrdjivale sloboštine i prava grada, pa možemo konstatovati, da je pod konac XIV. stoljeća, gradski arkiv sačinjavao lijepi broj važnih dokumenata — u koliko ih samo poznamo, a nema dvojbe, mnogo se je toga izgubilo ili je inače nestalo. Dašto, sve to bijahu diplome, pisane na pergameni, čemu pridjoše i gradski registri daća i popisa, napokon zapisnici i akti.

Možemo si misliti, s pogledom na važnost isprava, naročito privilegija, da se je to čuvalo osobitim marom i brigom u čvrstim »ladicama« (cista), pak i na sigurnom mjestu. Običaj bijaše, u najstarije doba, da su se važni dokumenti čuvali u svodjenim manjim ili većim prostorijama, ili u posebnim udubinama u zidu, dakako zatvorenim gvozdenim vratima i pod čvrstom i za onda sigurnom bravom. Često su takova spremišta bila i na tajnom mjestu, a ima slučajeva, da su se pače originali isprava zazidavali, a tek su autentični prijepisi bili na uporabu. Gdje toga nije bilo u gradskim kućama (domus communitatis, senatorea) vijećnicama, to su se škrinje s gradskim spisima čuvale u sakristijama crkava i njihovim riznicama. Tako nalazimo dokumentirano, da su se važni spisi grada Zagreba čuvali u crkvi sv. Marka, i to u sakristiji u posebnom spremištu t. zv. »cancellus«. To je bio prostor osiguran unakrst složenom drvenom ili željeznom rešetkom, dakle neke ruke tresor. Iza ovakove jake ograde providjene valjanom bravom, čuvali su se spisi svakako u zasebnim škrinjama. Tako vidimo, da je g. 1572. 15. juna gradski sudac Andro Šafranić, platio stolaru Jakobu za radove popravka »cancella« (radio dva dana) 22 denara i beča (beč — viennensis, sitni novac), to jest na dan 10 krajcara. Tu se izrično veli, da se u tom »cancellu« čuvaju gradska

privilegija. Godine opet 1578., 26. januara, su Ivan literat Jakopović i Marko literat tražili u istom spremištu u crkvi potrebne spise za grad. (Povjes. spom. grada Zagreba v. XVI.)

Iz godine 1643. imamo zanimljive vijesti o gradskom arkivu. Taj se je čuvao u sakristiji župne crkve sv. Marka u zasebnom ormaru ili škrinji, a tamo je bio pohranjen i gradski veliki pečat. Spremište je bilo zaključano sa četiri brave, od kojih su ključeve čuvali četiri gradska senatora, svaki od pojedine brave. Tad je bio gradski sudac Jakob Gasparini, a notar gradski Stjepan Magyarady. Sudac gradski i notar, ne pitajući ni gradske senatore ni ikoga drugoga prizvali su bravara Pavla Kovačića, koji je silom otvorio brave arkiva. Sudac i notar uzeše gradski pečat, kojim su potpečatili neku gradsku ispravu u korist Isusovaca. Protiv ove neurednosti nasta gotova buna u gradskom vijeću i proveden je oštri postupak protiv suca i notara. Odredjeno je takodjer, da se pod četir pečata gradskih senatora zapečati soba u gradskoj vijećnici, gdje su se čuvali razni gradski spisi. To je tako imalo ostati, dok se ne obavi očevid i popis gradskih arkivalija. Dakako da je i sudac i notar morao odstupiti. (Protocollum restaurat. 1643.)

Na 29. ožujka 1645. oko 10 sati u noći porodio se je požar u kući podžupana Ivana Ručića, koji je velik dio grada obratio u pepeo, izgorjele su crkve i kuće, a požar prenesen na Kaptol spali stolnu crkvu i kaničke kurije. U toj strašnoj noći izgorila je i gradska vijećnica, u kojoj se je čuvao velik dio gradskoga arkiva. Kod spasavanja kuće u koliko se dalo, a naročito arkiva osobito se istaknuo gradski senator i kapetan grada Dominik Piliot. Upravo njegovom zaslugom spašen je arkiv od požara. Ovu zaslugu priznalo mu je gradsko vijeće na svom zasijedanju 16. veljače 1646., i doznačilo mu je 10 vozova vapna (za obnovu kuće) i 6 mjehova zobi iz gradskoga skladišta.

U koliko se može ustanoviti prvi put je arkiv grada Zagreba registriran g. 1774. O tom je sačuvan protokol: »Elenchus literarum et literalium instrumentorum in archivo liberae regiae civitatis Montis graecensis zagrabiensis extantium. Anno 1774. te. 1. Originalium, 2. Transumptorum authenticorum, 3. Signaturarum, fragmentorum, parium simplicium etc. Primo communium, dein privatorum per Josephum Draskoezy secundum ordinemquo disposita erant modo intuoserto conscriptus«.

Registar taj, kako vidimo sastavio je prema staroj uredbi Josip Drašković. Registar ima rubrike: Nomina personarum, lveorum et verum. — Ladula et signatura. Kako vidimo bio je taj arkiv, barem najvažniji dokumenti, — već prije sredjen. Imamo takodjer fragmentarne popise po fascikulama. Arkiv je dakle čuvao se u pretincima (ladula) sređen po fascikulima (svežnjima). Razdioba bila je: izvornici (originalia) i prijepisi (transumpta).

Kazalo uprava i spisa, koji se nalaze g. 1774. u arkivu slob. kralj. grada Gričke Gorice zagrebačke: 1. izvornik vjerodostojnih prijepisa, 2. propisa, ulomaka, jednostavnih prijepisa itd, najprije općinskih, zatim privatnih.

Draškoviću je općina gradska dolično priznala taj njegov rad, jer ga je 1774. god. 22. lipnja izabrala svojim gradjaninom naglasujući baš zasluge njegove oko »elenhizacije arkiva«. (Matica gradjana u gradskom arkivu.)

Spomenuti »Elenchus« je za pravo alfabetski registar.

Najdragocjeniji dakako dokumenat bila je povelja kralja Bele od g. 1242., izdana pod zlatnim pečatom (bulla aurea), po tom i isprava zvana »bulla«.

God. 1797. iznesao je gradski fiskus Pavao Spišić 4. februara u gradskoj sjednici upit, kako je napredovalo registriranje arkiva, koji je imao obavljati posebni registrator uz godišnju plaću od 50 for. Na to je odredjeno povjerenstvo, koje će to ispitati i to gradski kapetan Franjo Macan, senator Josip Spišić, Pavao Gorup notar, Pavao Spišić fiskus i Stjepan Čeketek asesor. (Zapisnik u grad. arkivu.)

God. 1805. spominje se gradskim vicenotarom i registratorom Ivan E. Capan, koji je 7. lipnja primljen za gradjanina. (Matica gradjana.)

Kad sam mjeseca rujna 1905. primio od grada Zagreba dekret, da nastavim izdanje »Povjesnih spomenika grada Zagreba«, dao sam se svim marom na taj posao, tim više jer sam kroz godina natrag pratio taj rad Ivana Tkalčića, koji me je često počastio, da sam s njime kolacijonirao njegove prijepise za to veliko i ugledno djelo.

Znao sam, da je kod Tkalčića bila oveća škrinja s gradskim spisima i poveljama, koja je po smrti Tkalčića natrag predana gradu. Stoga sam odmah pošao do načelnika g. dr. Amruša, koji mi je tu škrinju odmah izručio sa cijelim sadržajem. U njoj sam našao veliki broj već po Tkalčiću objelodanjenih isprava, a tek neznatan broj mladjih od g. 1526. t. j. od godine, kojom je Tkalčić završio izdanje sredovječnih dokumenata grada Zagreba.

Trebalo je dakle naći i daljnji materijal za XVI. stoljeće i dalje. Najprije sam se bavio materijalom, kojega sam našao u zemalj. arkivu, arkivu jugoslavenske akademije, kaptolskom i nadbiskupskom arkivu. Tek g. 1907. posvetio sam se potraživanju starih spisa, koji su se nalazili kod grada, i to prilikom traženja starinarskih predmeta, koji bi bili od važnosti za gradski muzej, u Kamenitim Vratima, gdje mu je već bio stvoren zametak. Spomenutu arkivsku škrinju uvrstio sam u gradski muzej.

Premetao sam, dozvolom načelnika, gotovo sve prostorije gradske vijećnice, a tako podjoh i na tavan. Uz dosta predmeta za gradski muzej,

našao sam tu po podu rastepene stare isprave i spise, gradske zapisnike i drugo. Neki su spisi bili u paketima povezani. Kod mnogih isprava našao sam i bilješke Augusta Šenoe, i tako sam došao do zaključka, da je Šenoa ta arkivalija rabio za svoje romane, a kad je on umro, valjda je sve to iz njegove uredovnice bačeno na tavan. Isto tako našao sam i nešto zapisnika i starijih spisa po uredovnicama. Sve sam to pokupio i počistio, te isprave priložio onima, koje sam već imao u rečenoj hrastovoj škrinji, dok sam protokole spremio u gradski arkiv u prizemlju vijećnice.

Kako u rečenom gradskom arkivu nisam naišao na stare spise to sam saznao, da se mnogo starih spisa nalazi u podrumu gradske vijećnice. Pošao sam i onamo, i doista sam naišao na stare spise, namještene na drvenim policama. Zadah, koji je tu vladao, odavao je plijesan, i tako je i bilo. Spisi su bili vrlo vlažni, što je razumljivo, jer znamo da je stari papir daleko hidroskopičniji od modernoga, koji se u glavnom sastoji od celuloze.

Predložio sam načelniku dru. Amrušu, da se i gradski arkiv prenese u Kamenita Vrata. To je prihvatio, i tako sam taj dio arkiva dao prenesti u Kamenita Vrata. Nu kad dodjoše na red najdonje police jedva nešto više od poda, opazih na žalost, da su spisi istrunuli i gotovo sasvim propali. Neki mi je stari podvornik pričao, da je pred nekoliko godina bio podrum poplavljen. Tada sam razumio zašto su ovi najdonji spisi na policama propali. Voda je odstranjena, ali spisi ostadoše vlažni... i strunuše. Mogao sam konstatirati, da je medju ovima propalim spisima bilo i takovih od XVI.—XVIII. stoljeća.

Ove sve spise smjestio sam u suncu izloženu sobu na južnoj strani u I. katu Kamenitih Vrati, i tu su se polako sušili gotovo dvije godine, nekako do kolovoza 1909. godine. Dok se spisi nijesu isušili bilo je nesnosno u toj sobi boraviti, jer zadah sušene plijesni tjerao je suze na oči. Kao sijeno na livadi tako sam ja s podvornikom gradske knjižnice, još živim Ivanom Žarkovićem, na sunčane dane spise prevraćao. Osušene smo isprašili.

Mnoge svežnje jedva sam rastavio, jer su se spisi slijepili, i ad hoc postavio u red, te svrstao u police u rečenoj sobi I. sprata Kamenitih Vrati, u koliko sam dospjevao, što je bilo vrlo mučno u tijesnoj sobi. Bilo je barem tako sredjeno, da su se arkivalija za silu mogla rabiti.

Kad je g. 1913. dovršena gradnja zgrade sveučilišne knjižnice i zem. arkiva, pokrenuo sam akciju, da se taj gradski arkiv smjesti kao depozit gradske općine u prostorijama kr. zem. arkiva. Glede toga podastrlo je na 30. III. 1914. ravnateljstvo kr. zem. arkiva gradskom poglavarstvu predlog, da mu se gradski arkiv preda na čuvanje i sredjivanje u kr. zem. arkiv iz Kamenitih Vratiju i pohrani u zem. arkivu uz slijedeće uvjete:

1. Grad Zagreb ostaje za uvijek vlasnikom svoga arkiva te ga može u svako doba opet natrag preuzeti, što naročito vrijedi za slučaj ako bi bi grad sagradio posebnu zgradu za knjižnicu i arkiv.

2. Upravu arkiva voditi će ravnateljstvo kr. zem. arkiva, ovomu je dodijeljen kr. vladin tajnik Emil Laszowski, koji i sada vodi upravu gradskoga arkiva u Kamenitim Vratima, te koji će i nadalje o s t a t i n j e g o v i m k u s t o s o m.

3. Ravnateljstvo kr. zem. arkiva uredit će gradski arkiv propisno, a gradskom poglavarstvu pribavljati sve potrebite izvatke iz gradskoga arkiva.

P r i j e p i s

Poglavarstvo slobodnog i kr. glavnog grada Zagreba.

Broj 17101/I. 1914. *U Zagrebu, 11. svibnja 1914.*

GLAVNOM RAVNATELJSTVU KR. HRV. SLAV. DALM. ZEMALJSKOGA ARKIVA

u ZAGREBU.

Zastupstvo slob. i kr. glavnog grada Zagreba u sjednici svojoj od 4. svibnja 1914. pod čl. 144 sjedničkoga zapisnika usvojilo je tamošnji prijedlog od 30. ožujka 1914. broj 80., te zaključilo, da se gradski arkiv u Kamenitim Vratima pohrani u kr. zemaljskom arkivu uz uvjete:

1. Grad Zagreb ostaje za uvijek vlasnikom svoga arkiva, te ga može u svako doba opet natrag preuzeti, što naročito virjedi za slučaj ako bi grad sagradio posebnu zgradu za knjižnicu i arkiv.

2. Upravu arkiva voditi će ravnateljstvo kr. zem. arkiva, ovomu je dodijeljen kr. vladin tajnik Emil pl. Laszowski, koji će i n a d a l j e o s t a t i n j e g o v i m k u s t o s o m.

3. Ravnateljstvo kr. zem. arkiva urediti će grad. arkiv propisno, a gradskom poglavarstvu pribaviti sve potrebite izvadke iz grad. arkiva.

O čemu se slavno to ravnateljstvo obavješćuje znanja i ravnanja radi time, da je taj zaključak priopćen istodobno dosadanjem upravitelju gradskog arkiva g. Emilu pl. Laszowskomu.

Gradski načelnik: *Holjac v. r.*

U svrhu uredovne porabe, da je ovaj prijepis sa izvornikom saglasan tvrdi:

Ravnateljstvo kr. Državnog arkiva.

U Zagrebu, dne 21. marta 1939.

Ravnatelj: *E. Laszowski v. r.*

24. V. dopodne prevezen je po spediteru Eliaš i Lachu na dvim kolima arkiv iz Kamenitih Vrati u zem. arkiv. Taj prenos rukovodio sam sâm, koli natovarivanje toli i istovarivanje, a pomagao je podvornik gradske

knjižnice Ivan Žarković. Arkiv je odmah smješten na pripravljene već police u II. spremištu zem. arkiva, i to prema mogućnosti u odjelni i kronološki red.

Odmah sam počeo sistematskim radom oko sredjivanja gradskoga arkiva. Najprije sam sredio kronološki najstarije spise do konca XVII. stoljeća. Svaka pojedina povelja, naročito pergamene, dobila je svoj omot sa naznakom datuma.

Moramo znati, da do god. 1779. nije se vodio nikakav exhibit, a nema ni registra za ove spise. Stoga sam ove spise XVIII. stoljeća kronološki svrstao. Ono opet od god. 1779., kad se počeli spisi uvrštavati pod brojevima, i za koje su učinjeni dobri registri, odnosno alfabetski indeksi, stavljeno je u točan red po brojevima. Tu je bilo golema posla, jer je mnogo toga bilo krivo uloženo. Napokon opet je ustanovljeno da manjka mnogo brojeva, a gdjekad i po koji originalni koncept zapisnika pojedinih gradskih sjednica. Dok je pak gdja Antonija Kasović-Cvijić živila i dobivala počasnu mirovinu od grada, pomagala mi je u koliko je mogla (manjkalo joj poznavanje latinskoga jezika) kod sredjivanja. Naročito sam joj povjerio uredjenje novoga odjeljenja arkiva: Teatralia, t. j. spisi, koji se odnose na prošlost zagrebačkoga kazališta. Svojim vezama dobavila je ona mnogo toga od glumaca i pisaca, što je ušlo u ovu novu seriju.

Napominjem, da sam velik dio takovih za kazalište znatnih dokumenata i predmeta, g. 1925. izručio grad. muzeju, gdje su izloženi.

Iz gradskoga arkiva mnogo je toga nestalo. Tako nalazimo u arkivu Jugoslav. akademije mnoštvo spisa, koji potiču iz zagrebačkog gradskog arkiva, naročito korespondenca XVI.—XVIII. stolj. sa gradskim sucima, i velik broj kraljevskih poziva na sabor. Velik broj ovih nosi rukom Ivana Kukuljevića napisanu noticu: »Dobio od Šuteja«. Kako znamo Kukuljević je svoju zbirku starih isprava i svoju knjižnicu prodao Jugoslav. akademiji, pa evo tako su ti dokumenti došli onamo. Ima tamo još više svezaka gradskih računa i sudbenih protokola zagrebačkih od najstarijih vremena.

SADRŽAJ ARKIVA.

Glavna sadržina grad. arkiva, kako je preuzet u državni arkiv.

Protokoli: 1. Restauracija. — 2. Fasija. — 3. Oporuka. — 4. Uknjižba. — 5. Gradskih sjednica. — 6. Ecconomica. — 7. Gruntovnica. — 8. Pupila. — 9. Blagajna. — 10. Izknjižba. — 11. Posjedovnice. — 12. Poreske knjige.

Spisi i isprave: 1. Isprave i povelje (Diplomata, acta) 1242.—1850. — 2. Plemićki spisi. — 3. Oporuke. — 4. Cehovski spisi. — 5. Računi. — 6. Parnice. — 7. Kamenita Vrata. — 8. Tridesetnica 1544.—1673. —

9. Katastar gradjana do 1864. — 10. Narodna Straža 1848/9. — 11. Diaetalia. — 12. Vještice. — 13. Računi 1541. dalje. — 13. Bratovštine i kongregacije. — 14. Strane povelje i spisi 1400.—1859. — 15. Razno. — 16. Demeter. — 17. Crkve i kapele. — 18. Sudbene knjige itd.

Registri k Acta publ. polit. Registar starih spisa i povelja.

DAROM PRIDOŠLO:

Arkiv kaptolske općine.

Za vrijeme rata god. 1915. slučajno sam opazio kod nekoga pekara do kurije prebendarske (3—5) u Novoj Vesi, da se tamo nalaze neki stari spisi. Kad sam ih pobliže razgledao, uvidio sam da je to arkiv nekadašnje kaptolske općine (Kaptol-Novaves). Posjednik toga arkiva pripravno mi ih je ustupio za gradski arkiv, te sam ih odmah dao prenesti u zem. arkiv, gdje sam ih sam nekako svrstao. Sastoji od spisa i protokola, nu nažalost je taj arkiv dosta manjkav jer je valjda mnogo toga spaljeno ili inače nestalo. Da se ipak i taj arkiv sredi, uzeo sam pomoćnika E. Laszowskoga ml. djaka, koji je taj arkiv pod mojim nadzorom kronologizirao za vrijeme od 16.—30. VI., 15.—31. X., 31. XII. 1933. i od 1. I.—30. VI. 1934. uz mjesečnu nagradu od 300 dinara. Tako je i taj arkiv uporabiv.

E. Laszowski 442 akta i isprave (XVI.—XIX. st. 20. V. 1920.).

F. Strmecki 8 akta (1799.—1804.) 29. IX. 1821.

Viktor Lončarek, župnik u Topuskom: Rodoslovlje princa Conde 1807. (na pergam.) 31. V. 1922.

Ljudevit Gaj, rač. savj., razni familijarni spisi.

Ljudevit Gaj (Ilirac) literat. hist.

Eugen i Romualdo Kvaternik, polit. hist.

Obitelj Rakovac: razni famil. spisi. Dalje:

Gjuro Rakovac: personalni spisi;

Dragutin Rakovac, liter. ostavštine i privatni spisi;

Krieger, famil. spisi;

Raut, famil. spisi.

Obitelj Kadić: Obiteljski spisi.

Vjekoslav Spinčić. Još za života poznatoga rodoljuba, istarskoga Hrvata Vjekoslava Spinčića, uspjelo mi ga je sklonuti, da je sav svoj privatni arkiv (pisma i ini dokumenti njegovoga političkoga i kulturnoga djelovanja u Istri) predao na čuvanje gradskom arkivu zagrebačkom. Tako evo stekao je gradski arkiv neprocijenjivo blago za kulturnu i političku historiju Istre. I poslije njegove smrti godine 1933., primljena su za ovaj arkiv još dva velika sanduka njegovih spisa, što se je nalazilo

kod gdje Jelke Sever na Sušaku, nećakinje Spinčićeve. (Spisi drž. ark. 1933., 155, 169, 265.)

Spinčićev arkiv opseže fascikula od g. 1871.—1921.

KUPNJOM PRIDOŠLO:

Plem. list. Ivana Benića 1793. 4. VIII. orig.
Plem. list Andrije Brodarića 1695. 3. II. orig.
Dekret o podjeljenju plemstva Gjure Kelbina, Zagreb. gradjanina 1627. 16. IV. orig. (kup. 1905.).
Plem. list Mihajla Horvata 1635. 6. VII. orig.
Svjedodžba o plemstvu Mihalja Lakoczy-a 1756. 1. VI. orig.

DEPOSITA FAMILIJARNA:

Vuk pl. Hreljanović: Obiteljski spisi i povelje 1611.—1731. i obiteljske uspomene (7. XII. 1927.).
Daubachy: Obiteljski spisi, plem. list.
Vukelić: Literarna ostavština Lavoslava Vukelića.
Dioniz Sunko: Korespondenca etc. Milana Sunka slikara.
Rajzner pl.: Obiteljski arkiv.
Gustav pl. Koretić: Obiteljski arkiv u zasebnoj škrinji sa naslikanim grbovima.

God. 1938. pridošla je još muzikalna ostavština Franje Ks. Kuhača, koju je grad. općina otkupila od njegovih nasljednika.

Rukopisi, dosad 625 popisanih (fragmenti XIII.—XVI. st.) te rukopisi XVII.—XIX. st. nabavljeni tekom godina počam od 1907.

Zbirka pečata, osnovana po meni.

Stjepan Stiegler, gradski senator: *(Nastavak)*

GRAD ZAGREB I NJEGOVA KOMUNALNA POLITIKA

II.

OPĆENITA ZAPAŽANJA U POGLEDU ORGANIZACIJE TRŽNE POLITIKE U INOSTRANSTVU.

(Izvadak iz opisa putovanja.)

Na našem putu kroz zapadne evropske centre (Austrija, Čehoslovačka, Njemačka i Švicarska) upoznali smo se sa najnovijom i najmodernijom organizacijom i uređajima glede kontrole nad aprovizacijom građanstva zdravom i ispravnom hranom. Radi važnosti strogog provađanja kontrole nad pripremom, uskladištenjem i prodajom živežnih namirnica svagdje se vodi o tim pitanjima najveća briga i ne žali se u proračunima gradova i drž. ustanova dovoljnih kredita za izgradnju objekata (tržnica, hladionica itd.), u pogledu stručnog osoblja potrebnog za vršenje te kontrole a naročito u pogledu uređenja ustanova, za pregled živežnih namirnica, kemijskih laboratorija u kojima se vrše sva moguća istraživanja.

Sve te poslove u svim gradovima koje smo obišli, a koji rad ćemo niže bolje opisati vrše posebni samostalni otsjeci gradskih poglavarstava preko svojih specijalnih organa. Ti organi ne samo da kontroliraju kvalitetu živeža u zatvorenim tržnicama te na otvorenim tržištima, nego se pod njihovom kontrolom nalaze i sve radnje gdje se proizvađaju, prerađuju, spremaju i prodaju živežne namirnice, bilo kakove vrste kao primjerice: pekarnice, slastičarne, sladoledarne, mesarske prodavaonice i proizvodnje suhomesnate robe, tvornice keksa, bonbona, pržionice kave, tvornice octa itd., jednom riječi sve one radnje koje promeću živežne namirnice. Nu ne samo to nego i one radnje koje promeću razne artikle ostalih životnih potreba kao primjerice: suđe, dječje igračke, tvornice za izgradnju naprava za spremanje živežnih namirnica pače i tvornice odijela. Ta sva poduzeća stoje pod stalnom odnosno periodičnom kontrolom nadzornih organa, koji imaju dužnost paziti ne samo da sirovine i gotovi produkti odgovaraju postojećim propisima nego da i higijenske prilike u tim prostorijama gdje se živež priprema, prerađuje, sprema i prodaje, budu na onoj visini kako to moderna higijena traži.

Dužnosti kontrolnih organa su podjeljene i to: imade organa koji obavljaju tu kontrolu na terenu, i organa koji od prvih oduzete uzorke u laboratorijskim ustanovama istražuju. Prvi organi »tržni nadzornici«

(Marktkomissäre), ili već prema nazivu pojedine države imadu propisanu školsku spremu i to najmanje 6 razreda koje srednje ili stručne škole, a u većini slučajeva imadu srednjoškolsku maturu. Iza položene srednjoškolske mature odnosno završenog ispita, 6 razreda ili koje stručne škole imadu u većini država specijalne tečajeve za teoretsku i praktičnu izobrazbu i to: iz kemije živežnih namirnica, botanike, higijene zakonoslovlja i propisa o predmetima opće upotrebe.

Prema tome obzirom na ove stručne spreme svakako je rad ovih tržnih organa, »tržnih nadzornika« mnogo lakši i efikasniji, a dakako da je i rezultat toga rada daleko bolji nego kod nas gdje se za istovrsne činovnike nije tražila ovakova kvalifikacija. Bilo bi stoga neophodno potrebno da se i to pitanje kod nas za grad Zagreb uredi posebnim propisnikom da se za tržne nadzornike propiše kao školska sprema barem srednjoškolska matura sa položenim ispitom nakon pohađanja specijalnog kursa za živežne namirnice.

U kemijskim laboratorijima vrše rad kemičari, apsolventi visokih tehničkih škola, odnosno filozofskih fakulteta po potrebi u suradnji sa liječnicima, veterinarima i ostalim stručnjacima. Laboratoriji u kojima se obavljaju sva ta istraživanja jesu bilo gradski bilo zemaljski odnosno državni. Nije u svakoj državi podjednako. U tim laboratorijima obavljaju se izim istraživanja svih mogućih živežnih namirnica, mirodija, pića itd. i analize predmeta opće upotrebe kao kosmetika, jedaći pribor, suđe, tapete, soboslikarske boje, dječje igračke, umjetno cvijeće, vunene tkanine itd.

Na čelu tržnih otsjeka stoje kao šefovi činovnici pravnici, odnosno negdje i gradski vijećnici koji su izabrani na gradskim izborima, pa im je povjereno vodstvo pojedinih odjeljenja (to je naročiti slučaj u Njemačkoj i Švicarskoj). Oni dakako zamjenjuju gradskog načelnika kao u nas primjerice gradski podnačelnik. Inače su tržni otsjeci potpuno samostalni. Imadu dodjeljene razne referente kao pravnike, inženjere kemije, građevne i strojarske inženjere (potonje naročito je slučaj u Pragu i Berlinu), tržne nadzornike i sve ostalo pomoćno osoblje. U sklopu tržnoga otsjeka nalazi se i odjeljenje za ubiranje raznih taksa, što kod nas vrši odjeljeno Gradski potrošarinski ured.

Kazneno policijsko sudovanje vrši se isto tako u tržnim odjeljenjima, dok se prestupi zakona o živežnim namirnicama u koliko nisu bagatelni predaju na rad redovitim sudovima. Dakako da je ovaj način nezgodan i to su u svim gradovima Austrije, Njemačke, Češke, Svicarske odnosni šefovi tržnih otsjeka konstatovali. Postupak je naime predugačak i prema tome efekat nije osobit. Doduše možda je za stanovite prestupke ipak efikasnija i jača presuda redovitog krivičnog suda, nego upravne vlasti. Naš sistem svakako je u tom pogledu bolji.

III.

OPAŽANJA U NEKIM GRADOVIMA

1. Austrija — Wien.

Prema rasporedu naučnog putovanja valjalo je zadržati se na prvoj etapi puta u bivšoj Austriji u njenom glavnom gradu Wienu. Stigavši u Wien najpripravnije su nam u prostorijama »Marktamta der Stadt Wien« predočili sve, da se tako upoznamo sa načinom rada Tržne komunalne politike grada. Način poslovanja je u glavnom jednak ili sličan našemu izim u stvarima sudovanja u prekršajima Tržnog reda i Zakona o živežnim namirnicama, koje presude u glavnom donose sudske vlasti a ne upravne, jer potonje sude tek u bagatelnim stvarima. Nu nastojanje je grada Wiena da se čitavo sudovanje prenese sa sudova na gradsko poglavarstvo, jer se došlo do uvjerenja, da bi sudovanje kojega bi provodilo gradsko poglavarstvo bilo mnogo efikasnije i brže nego li je to sada slučaj.

Izim same uprave nad tržištima i u tržnicama spada u djelokrug »Marktamta« i kontrola nad kvalitetom hrane, kontrola vaga i utega, uprava gradske klaonice, ubiranje svih dažbina i taksa na tržištima i u tržnicama, a i t. d. Kao mjerilo za ocjenjivanje ispravnosti živeža služi »Codex alimentarius Austriacus« koji su propisi nedavno obnarodovani kao ispravljeno izdanje. Izim toga postoji propisnik Marktordnung (Tržni red) te mnogobrojne policijske naredbe, koje izdaje gradska uprava. Poglavar otsjeka jest pravnik, kojemu su dodijeljeni ostali pravni referenti te stručnjaci, kemičari, veterinari, po potrebi i liječnici, a službu kontrolora na tržištima vrše tržni nadzornici »Marktkomisäre« kojih imade dovoljan broj. Tržni nadzornici imadu više kvalifikacije nego kod nas, pa se za njih traži svršena srednja škola ili njoj ravna koja stručna škola. Imade i svršenih trgovačkih akademičara, svršenih komercijalista i t. d. tako da grad Wien u tom pogledu raspolaže sa doista stručnim činovništvom, koje vrši pojedine grane tržne politike na korist građana. Ovi organi uzimaju i sumnjive uzorke živežnih namirnica i šalju ih preko Marktamta u državni laboratorij za istraživanje živežnih namirnica, koji se nalaze u VIII. Bezirku Kindersspitalgasse br. 15, a koji je centralni laboratorij za čitavu državu (poput našeg Higijenskog zavoda). Sam grad Wien imade u sklopu tržnog otsjeka jedan manji priručni laboratorij, u kojemu se vrše pretrage samo u najhitnijim i neodložnim potrebama.

Promet na tržištima živežnih namirnica odvija se u tržnicama na veliko i u detaljnim tržnicama odnosno tržištima. Grad Wien imade veliku tržnicu za promet s mesom (Grossmarkthalle), zatim tržište povrća i voća na veliko (Naschmarkt). Centralnu tržnicu riba u I. kotaru ispod Salzbrücke, prodaju cvijeća na veliko u I. kotaru i u dva popodneva

tjedno veleprodaju povrća u II. i V. kotaru. Detaljnih tržnica odnosno trgovina imade 36 u raznim dijelovima grada u zidanim tržnicama, na otvorenim trgovima, a dijelom i u ulicama. U I, IV, VI, VII i IX. kotaru nalaze se tržnice za maloprodaju sa živežnim namirnicama. Izim toga vrši se i prodaja na specijalnim trgovima pred velike blagdane, a i za Svi Svete pred Centralnim grobljem, kao i za Božić prodaja božićnih drvca i božićnih darova prema starom običaju. Najvažniji objekt za aprovizaciju grada Wiena jest centralno tržište stokom u St. Marxu, koji imade površinu od 310.585 m² od čega imade izgrađene površine od 130.600 m² Glavni tržni dani na tom sajmu jesu: za goveda ponedjeljak, za svinje utorak, a za sitnu stoku četvrtak. Promet je kolosalan, unatoč toga, što se opaža smanjenje užitka mesa zadnjih godina. Tako je doprema u 1938 godini na ovo stočno tržište iznašala goveda: 87.393, teladi: 88.226, a svinja 626.645 komada. Čitavi novčani promet sa toga sajma provodi Stočna blagajna (Wiener Vieh und Fleischmarkt kassa). Ona istoga dana prima kupovnine i isplaćuje ih vlasnicima prodanoga blaga, podjeljuje kredite kupcima i na tržištima etabliranim prodavačima, a podjedno za dopremljeno blago ubire i određene državne i gradske takse. Potrebno je istaknuti pri tome i još jednu vrlo dobru stvar, koju je gradska općina grada Wiena uvela na centralnom stočnom sajmu, a to je prehrana blaga koje bude dotjerano na sajam tako zv.: »Futtermitteldienst«. Ovo poduzeće grada Wiena jedino je ovlašteno prema postojećim tržnim propisima da nabavlja i da razdjeljuje svu potrebnu hranu i nastor za dopremljeno blago. Ova ustanova kupuje sijeno, slamu, šrot itd. i uz utvrđene cijene dostavlja raznim strankama. Obzirom na važnost centralnog stočnog sajma gradska uprava ne žali troškova i financijskih žrtava da poboljša i unapređuje uređaje u građevnom pogledu. Svake godine sprovode se nove investicije, pa je tako i 1934 dograđena tržnica za svinje, nanovo su uređene prostorije za vaganje i izgrađene nove privozne rampe. Vaganje vrše automatske vage potpuno samostalno, Organ Gradskog poglavarstva tek pazi na to, da kod pojedine vage ne bi bilo nikakovih manipulacija, koje bi utjecale na eventualnu težinu, dakako nepropisnu. U danom momentu on tek obavi manipulaciju mehanizma, kad je vaganje prestalo. Karta o vaganju prikazuje točnu vagu pojedinog živinčeta.

Veoma veliki promet vrši se u tržnici za prodaju mesa na veliko i malo (Grossfleischmarkthalle) koja se nalazi na Landeshauptstrasse. Ova je tržnica staroga tipa izgrađena u godinama 1864 i 1865, a dograđena 1899, da konačno raznim građevnim poboljšanjima i preinakama te pregradnjama t. zv. Brückenhalle 1935 g. dobije današnji svoj izgled. Sastoji se iz t. zv. stare tržnice (Althalle) u Zollantstrasse u III. kotaru, koja je spojena sa novom tržnicom za prodaju mesa preko Inwalidenstrasse sa 14 željezničkih kolosjeka gradske željeznice preko t. zv. Brückenhalle.

Izgrađena površina, koja je upotrebiva iznosi 13.014 m². U samoj zgradi nalazi se uredovnica uprave ove tržnice, uredovnice uredujućih veterinara, gostionica i neki stanovi. U podrumu nalaze se prethladione i hladionice za meso. Pokraj ove prodavaonice mesa na veliko nalazi se i prodavaonica na malo u lijevoj lađi dvorane, a na površini od cca 2.700 m². Na tom dijelu nalazi se cca 115 moderno uređenih boxova, koji pojedini boxovi imadu ugrađene hladionike.

Ukratko ćemo spomenuti približni ovogodišnji promet ove tržnice:

Prodano je:	govedine	14,307.680 kg.
	svinjetine:	28.648.063 kg
	teladi	208.877 kom.
	svinja	301.137 kom.
	ovaca itd.	47.107 kom.

Nedaleko ove tržnice nalazi se isto tako stara tržnica za razne živežne namirnice »Viktualienhalle«. Tržnica je 159 m duga, 20 m široka, imade izgrađene površine 3.160 m². Imade cca 70 stalnih prodavaona raznoga živeža. U podrumu nalaze se isto tako boxovi u kojima se prodaje isortirana roba uz jeftinije cijene. Interesantno je spomenuti, da se u ovoj tržnici nalaze boxovi potpuno uređenih specerajskih radnja, a imade i prodaje razne galanterije, dapače i tekstila. Od otvorenih trgova poznati »Naschmarkt« smanjen je danas radi prometnih prilika. U današnjem smanjenom obliku zaprema površinu od 36.000 m². Na ovom tržištu obavlja se prodaja voća i povrća na veliko i u posebnom odjeljenju na malo. Imade 31 grupu boxova sa 485 odjeljenja za stalne prodavače na veliko, a tržište na malo imade 36 ovakovih grupa sa 472 odjeljenja za stalne prodavače na malo piljare. Iza ovih stalnih boxova nalazi se otvoreno tržište za producente, koje zaprema površinu od 7.500 m². Na ovom prostoru prodaju svoju robu producenti grada Wiena i bliže okolice kao i vanjski producenti iz daljnje okolice, a i vanjski piljari koji imadu u određene dane dopuštenje za prodaju na ovom tržištu. Za vrijeme pune sezone na pojedine dane u tjednu dolazi na ovo tržište (Landparteienplatz) oko 700 bečkih povrtljara, do 80 producenata krumpira, do 70 vanjskih prodavača raznog povrća, koje dovažaju u vlastitim kolima i oko 200—300 vanjskih piljara sa voćem i povrćem i konačno cca 70 takovih piljara sa jajima i mlječnim proizvodima. Dakako da ovi svi imadu i podvozna sretstva kojih znade biti preko 1500, pa zapremaju sva raspoloživa mjesta na tržnicama, ulicama itd. Sam dolazak na ovo tržište biva već iza ponoći, tako da je u jutro kad tržište počinje sa radom sve u potpunom redu. Dakako da je napor tržnih organa ovdje veoma velik obzirom na ovaj ogroman promet, a potrebna je i velika kontrola pojedinih prodavača, koji su svi snabdjeveni sa propisno izdanim legitimacijama

grada Wiena. Na osnovu ovih legitimacija moguće je onda da se zapriječi nelegalni rad, te tako nelegalni prodavači teže dolaze na tržišta i s njima je lakši obračun. Dakako da je na taj način laglja i kontrola živežnih namirnica, jer je indentitet dotičnog prodavača nesumnjivo utvrđen, a ne kao što je kod nas slučaj, da čitava jedna općina (općina Pušća Bistra) donaša na tržište lošu i manje vrijednu, a u mnogo slučaja i pokvarenu robu, pa je svaki napor vlasti radi nemogućnosti utvrđenja indentiteta pojedinih prodavača gotovo uzaludan i bez svrhe! Promet na ovom tržištu u doba sezone je kolosalan. Dakako, da se ne može održavati najidealniji red i čistoća ali ipak moglo se konstatovati, da je publika disciplinirana, da prodavači koli producenti, toli i piljari i sami nastoje bez intervencije organa vlasti održavati red i čistoću, a za slučaj da organi vlasti moraju intervenirati ne nailazi se na otpor i prigovore kao što je to kod nas žalibože slučaj. I na svim ostalim tržištima prodaju robu koli stalni piljari kojih ima cca. 3.328, od toga 1.563 sa voćem i povrćem, nego i vanjski piljari i producenti, jer samo tako može se održati i dovoljna ishrana građanstva jednog velikog grada, a ovim načinom održaje se i neka harmonija u cijenama živežnih namirnica. Producenti i takozvani »Marktfahreri« i u Wienu, kako nam rekoše tamošnji organi tržnog otsjeka, jesu neki regulativi cijena.

Pregledali smo zatim i novo uređeno tržište u XXI kotaru u Floridsdorfu, gdje je grad Wien uredio moderno tržište na otvorenom na način da je gradska uprava na trgu postavila podnožja iz betona za blok prodavaonica, a interesenti — najamnici (stalni piljari i prodavači) izgradili su o svom trošku gornje kosture same prodavaonice kao i same unutarnje uređaje — dakako prema nacrtu i tipovima, koje je gradska uprava propisala. Gradnja izvedena je takozvanom blok sistemu, tako da su po četiri prodavača u jednom bloku zajedno, a svaki imade svoju prodavaonicu na uglu, jer i u Wienu vlada isto velika borba za uglove baš kao i kod nas, samo s razlikom da u Wienu prodavači i sami doprinose veće žrtve za prosperitet svoje egzistencije (gradska općina manje), dok je kod nas slučaj da se žalibože sve traži od gradske općine. Ovi blokovi spojeni su sa natkrovljem tako, da i za slučaj kiše i nevremena ne nastaje nikakova neprilika za trgovanje, a zraka i svijetla imadu prodavaonice potpuno dovoljno. Ovaj način izgradnje veoma je simpatičan i zgodan, te odaje jednu vanredno ukusnu i simpatičnu sliku. Dakako da je i održanje reda i čistoće moguće daleko bolje i savršenije provoditi nego kod sistema postavljanja šatora na otvorenim tržištima. I na ovo tržište koje imade iza ovih blokova asfaltom uređeni veći predio dolaze producenti i vanjski piljari — Marktfahreri, gdje se na otvorenom vrši prodaja njihovih produkata odnosno živežnih namirnica, koje se donose na trg. Uz ovo tržište u Floridsdorfu nalazi se i veliki blok gradskih

zgrada malih stanova, a u prednjem dijelu ovih zgrada nalazi se u podrumu uređena skladišta za spremanje robe i inih naprava piljara itd., koji trguju na ovom tržištu. U tom podrumu nalaze se mjesta i naprave za pranje povrća. U VII. i VIII. kotaru nalazi se stara zidana tržnica u kojoj su svi paviljoni vlasništvo pojedinaca, a ne gradske općine. Red u ovoj tržnici nije osobit, jer je tržnica nemoderna i potpuno staroga tipa.

Kemijsko analitičke pretrage provode se u Centralnom državnom kemijskom laboratoriju, u Kinderspitalgasse No 15. (Bundensalstalt für Lebensmitteluntersuchungen«). Od laboratorija vidjeli smo sve uređaje i pojedina odjeljenja za sva moguća kemijsko-analitička i bakteriološka istraživanja. Laboratoriji snabdjeveni su sa najnovijim aparatima i posjeduju znamenitu biblioteku u kojoj se nalaze sve stručne knjige. Laboratorij imade i svoj zasebni muzej u kojemu su izloženi svi mogući uzorci životnih namirnica i predmeta za opću upotrebu kao normalni tako i patvorine za uzor i službenu porabu.

Mlijeko kontrolira se u gradu Wienu na ulazu u grad na kolodvorima, u mljekarama i u prodavaonicama mlijeka. Kontrolu obavljaju organi tržnoga otsjeka, koji probne uzorke dostavljaju u spomenuti Centralni kemijski laboratorij. Stalnom i strogo provađanom kontrolom, a i prilično visokim kaznama procenat pao je od 16.8% u godini 1927 na 4.85% u godini 1935. Dakako, da je to lahko moguće sprovesti, jer su mljekare koncesionirane i u Austriji ne može se svatko baviti mljekarstvom kao kod nas. Stoga bi bilo potrebno da državna uprava i kod nas donese propise o tome, da se za prodaju i promet mlijekom izdaju dozvole (koncesije) a ne ovlaštenja, kako je to do sada bio slučaj.* Dakako, da je potrebno da se odredi za trgovce i stručna sprema, koja bi se trebala dobivati na mljekarskim školama kursevima i tome slično. U gradu Wienu prodaje se mlijeko pasterizovano, a samo raspačavanje mlijeka vrši se u bocama, a i otvoreno iz propisanih bazena kao što i kod nas. Mljekarskih radnja imade grad Wien oko 65 a prodavaonica oko 10.000. Promet nekih mljekara penje se i do 120.000 litara mlijeka dnevno.

Pregledom jedne od najvećih bečkih velemljekara — Wiener Mölkerei Wien II. Mölkereistrasse br. 1, koja je osnovana 1880 godine, a koja je jedna od najvećih u Austriji, moglo se ustanoviti da je promet i uređenje mljekarskog pitanja u Austriji na visokom stupnju. Ova velemljekara imade dnevni kapacitet od cca. 120.000 litara mlijeka. Izim toga dovaža se sa strane 20 prerađivaonica putra i 6 sirana, koje su pripadnice ovog velikog saveza, velika količina mlijeka u prerađenom stanju tj. putra i sira u grad Wien. Ova bečka velemljekara uređena je sa svim najmodernijim napravama. Odjeljenje za izradu putra sa dnevnim kapacitetom za cca. 7.000 litara vrhnja, a odio za kondenzirano mlijeko cca. 45.000 litara

* Baš ovih je dana o tome izdana Uredba Ministarstva Trgovine. Op. ur.

mlijeka dnevno. Isto tako imade i odjeljenja za sirarstvo, za topljeni sir i za maslo. Pasteriziranje mlijeka vrši se najmodernijim uređajima, koji su snabdjeveni sa čeličnim pločama, koje ne rđaju (Rostfreiplatten) a imadu kapacitet od 12.000 litara na sat.

Iz toga se vidi najbolje koliko privatna inicijativa djeluje na narodno gospodarstvo, pa se u Austriji na gradske vlasti ne stavljaju toliki zahtjevi, kao što je to kod nas. (Nastavit će se)

J. T.:

ŠTROSMAJEROVA GALERIJA SLIKA*

Među najveće sinove hrvatskog naroda spada dr. Josip Juraj Strossmayer biskup đakovački! Nalazimo ga kao predstavnika najviših etičkih vrednota tadanjeg ljudskog društva. Nalazimo ga u vjerskim problemima kao istaknutog genialnog mislioca, u politici zastupao je hrvatstvo kao njegovanu granu slavenstva, u znanosti osniva Akademiju, sveučilište; u umjetnosti proučava ovu ljepotu kao dar božji čovječanstvu, osniva svoju galeriju slika, cijeneći umjetnost kao ljudsko jedino nadnaravno djelo, jer je Bog stvorio umjetnika u prvom redu sebi na slavu, da ga ovim svojim darom veliča i slavi, da u svoje likove udahnjuje dušu sa svim njenim duševnim zbivanjima, najrazličitijom srećom, najrazličitijim bolima. Spoznao je Strossmayer veličinu nadahnuća umjetnikova, cijenio je on veličinu njihovih radova, i zato je on skupljao to najljepše duhovno blago, da ga tada pokloni, — komu? **Svojem dragom hrvatskom narodu.** Saberite dakle ovo veliko duhovno djelovanje ovog muža, — imadete pred sobom genija ne jednostavnog već potpunog i po umu i srcu, jer se djelo uma samo tada približuje savršenstvu, ako ono proizlazi iz srca, u k o j e m s t o l u j e b o ž a n s k a i s t i n a. Ja bih Strossmayera nazvao pravim Kristovim apostolom. Krist kao Bog imao je svojega napasnika, a kako ga ne će imati Strossmayer genij? Odtuda izvraćanje njegovih čistih religioznih zasada, otuda izvraćanje njegove ljubavi prema Hrvatskoj, toj Hrvatskoj, za čiju je veličinu neumorno radio i kojoj je najviše i sve ostavio od svojih duševnih vrednota. Kakove je dakle trebao još doprinjeti dokaze, da je dušom Hrvat, da je ljubio svoj narod i svoju najljepšu Hrvatsku! — I konačno ušao je taj zao duh i u njegovu ljubimicu galeriju slika, pak kad to nijesu mogli za njegova života, a ono su iza njegove smrti omalovažavali ono, o čemu je posjedovao veliko znanje, poznavanje i studij. Pozvali su dakle nekog magjarskog »specialistu za stare majstore« i tako

* Spremno smo donijeli ovaj napis kao dokaz ljubavi naših građana za procvat grada Zagreba. Ur.

dobio je Strossmayerov Tizian i Veroneze upitnik. Strossmayerovu galeriju slagali su i skupljali osobno Strossmayer i Kršnjavi oba genialna naučenjaka, preuzeli dakle u Rimu rog za svijeću, i time ga objedili s površnosti: nevjerojatna nedosljednost.

Nema opravdanja za naknadno stavljene upitnike na slikama starih majstora, — i one treba ukloniti. Strossmayer nije nam ostavio to duhovno blago da nazaduje, nego da napreduje. Jedan vidni napredak galerijin, ali nažalost nije vidljiv.

Danas su Hrvati po svojim umjetnicima među prvima u Evropi. Da li Akademija sa potrebnom ljubavi prati radove naših umjetnika? Gdje se nalaze kartoni Kljakovićevih slika crkve sv. Marka? Jednako ne stavlja se nikakova pažnja na Račkijeve radove za jednu od najvećih i najljepših crkava, osječku crkvu. Za nju radi Rački najveću kompoziciju, koju umjetnost zamisliti može: Sudnji dan. Sve ove veoma vrijedne kartone treba pokupiti i smjestiti u Strossmayerovu galeriju slika. Ako nema mjesta, briga je Akademijina da se mjesto stvori. Strossmayer ostavio nam je to duhovno blago, znajući njegovu veliku kulturno nacionalnu vrijednost.

Reprezentativna institucija jednog velikog grada jeste galerija slika; najveća duhovna i materijalna njegova vrijednost jeste galerija slika; među ljepotama jednoga grada cijeni se najviše galerija slika; među najposjećenije institucije svakako spada galerija slika.

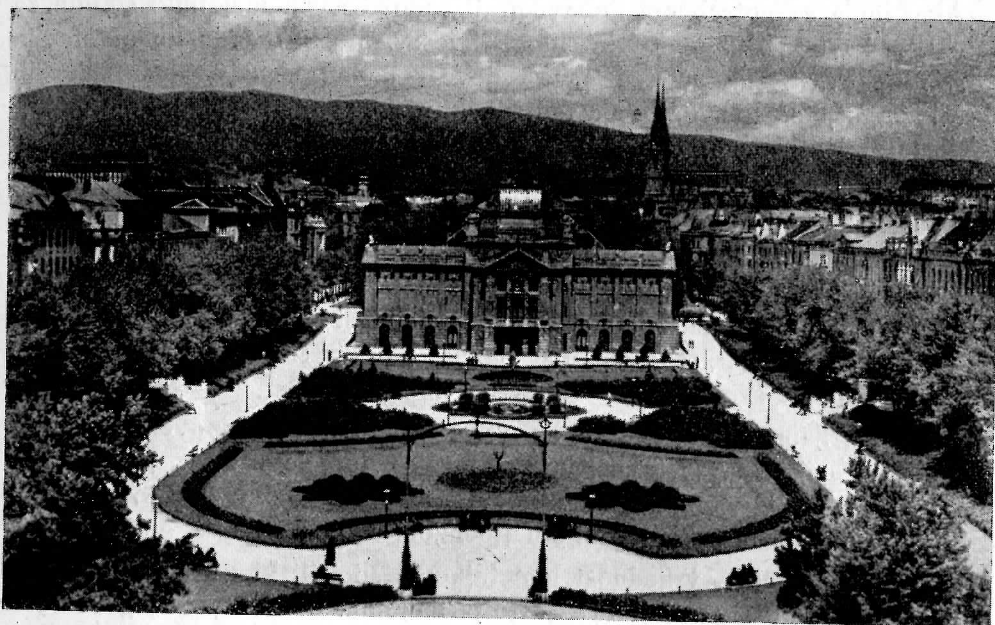
Galerijama slika povezani su svi velegradovi svijeta, povezan je čitavi kulturni svijet, pa se tako znade za svaku Rafaelovu sliku, gdje se ona nalazi, za svaku Rembrandtovu, Rubensovu, Tizianovu, Veronezovu itd. Taj se dragocjeni posjed vodi s najtočnijom evidencijom.

Odakle velika vrijednost umjetnikovoj slici ili kipu? Zašto se kaže, da je umjetnik stvorio sliku? Zašto je umjetnik besmrtan i njegovo djelo besmrtno? Zato, jer je umjetnik nadnaravan, on je nadahnut ,on daje dušu, pravu dušu svojim likovima — on ih svojim kistom stvara, a svojim nadahnućem nadahnjuje, tako da oni žive i žive stoljećima na platnu, drvu i limu, kamenu i bronci. Svecima daje svetost, Kristu božanstvo, djeci daje anđeostvo, ljupkost i ljepotu; mrtve nam roditelje oživljuje, a cvijeću vječno proljeće, livadama vječnu svježinu i rosnatu travu, moru šum, a obzorju nježno plavetilo.

Zato su slike i kipovi najvrijednije stvari. Dragulj blista, i spremi ga se, zlato sja, i spremi ga se. Slika ili kip, u kojemu živi duša i srce, žive — i zato ih stavljamo na najljepša mjesta, da ih vazda imamo pred očima, jer one uzdižu, oplemenjuju i čine nam život ljepšim. Otuda vrijednost slikama i kipovima.

Stranac najradije posjećuje galeriju slika, da vidi najljepše i najvrijednije u gradu, i po tom nas cijeni. Miljarde su se izdale za slike i kipove.

Kraljevi, pape, vojvode, knezovi dizali su najveličanstvenije zgrade u najljepšim i najreprezentativnijim dijelovima svojih metropola, okruživši ih raskošnim perivojima kao svoje najmilije i najdraže i najljepše. U Dresdenu, u najvećoj i najljepšoj građevini, nalazi se galerija slika: Königlichen Zwingern. Tamo se čuva najveće duhovno i materijalno blago: Rafaelova Sikstinska Madonna, nekoliko Tiziana, mnogo Rubensa, mnogo Tintorettija, gotovo svi evropski slikari iz svih stoljeća; isto tako u pariškom Lovreu, u madridskom Pradu, moskovskoj Eremitaži, fiorentinskim Ufficijama...

Kojemu Hrvatu ili Zagrepčaninu ne bi podrhtalo srce od sreće i zadovoljstva, kad bi vidio, da se i Strossmayerova galerija slika u stilu ovih velegradova kao jedna od najvećih etičkih vrednota, nalazi na najljepšem mjestu u Zagrebu — na mjestu, na kojem bi se dostojno istakle ove vrednote, na mjestu kakvog nema niti jedan evropski grad, a to mjesto bilo bi u tu svrhu preudešeni stari Umjetnički Paviljon u svojem prekrasnom perivoju?

Kad se dođe u Zagreb strancu snažno upada u oči Umjetnički paviljon svojom neobičnom ljepotom. On uzdiže nesamo Zagrepčanina i svakog drugog Hrvata, nego i svakog stranca. Taj je Umjetnički paviljon i po svojem vanrednom položaju i svojoj ljepoti, a što je veoma važno, i svojoj veoma čvrstoj građi — jer mu je čitava konstrukcija od željeza — upravo kao stvoren, da nam čuva najljepše i najbolje u umjetničkom pogledu,

napose od požara i potresa. Veoma je dobro smišljeno, što je krov paviljona od stakla, i što nema prozora, jer su time umjetnine dobro osvijetljene, a osim toga mnogo se uštedi na prostoru, jer veliki prozori oduzimlju mnogo prostora, a slike uz prozor ne mogu visjeti, jer se radi tame ne vide. S malo žrtava i s malo dobre volje, s malo ljubavi, a s mnogo brzine trebalo bi Umjetnički paviljon proširiti na taj način, da se lijevo i desno njegovo krilo produži sa 15 p e t n a e s t metara s obje strane, a za prolaz perivojem, kraj tako proširenog paviljona, trebalo bi postaviti monumentalne kamene stube.

Time bi paviljon zbog veličine svoje kupole izgubio karakter paviljona, ali bi u isto vrijeme tim produženjem jednog i drugog krila nastala impozantna građevina, koja bi tako zajedno s kupolom poprimila profinjenu liniju u profilu, a prostorije bi tim produženjem prizemlja i sprata postale dvostruko veće — kao što bi i cijelu unutrašnjost lako riješio vrstan arhitekt, povezavši lijepo i spretno prizemlje sa spratom.

U isto vrijeme veoma bi potrebno bilo udesiti ispod prizemlja, dakle u podrumu jednu sigurnu prostoriju, kamo bi se smjestile sve slike za slučaj zračnih napadaja.

U planu je, da ovaj naš prekrasni Tomislavov perivoj s jedne i druge strane bude ukrašen i upotpunjen kipovima naših velikana, — pak pitamo čitavu našu javnost, učenjake i naše gradske oce, da li mogu shvatiti, kakovu bi ljepotu pružao ovime grad Zagreb svakome strancu i turistu, koji prestupi prag našeg bijelog i lijepog Zagreba? Zagreb ne dobiva stotine miliona za poljepšanje i svoj napredak, — pak nam je velika dužnost, da sve ono lijepo i dobro što decenijama posjedujemo, prenapravimo, uzdignemo i čuvamo.

Sjetimo se Dr Siebenscheina! Znao je taj **plemeniti** pokojnik, koji je **zaista volio svoj Zagreb,** koliko će ga borbe stajati da provede svoj lijepi i rodoljubni plan, koji bi bio na korist i gradu Zagrebu i čitavoj Hrvatskoj, ako se restaurira Umjetnički paviljon — i braneći ga klonuo je mrtav.

Zagreb bi mu se iz zahvalnosti za ovu veliku ljubav prema rodnom gradu trebao odužiti time, da se aula u Umjetničkom paviljonu ukrasi kamenom pločom, na kojoj bi bilo uklesano uz ime i Siebenscheinovo plamteće srce.

U sadanju zgradu galerije mogli bi se smjestiti arheološki i event. gradski muzej. I to imade svoje veliko opravdanje i veliki smisao. Naš arheološki muzej kao veoma vrijedan neka stoji u blizini galerije slika, na istom putu strancima na uvid, u njem bilo bi mjesta i za gradski muzej. Votirani novac za gradnju arheološkog muzeja, mogao bi se upotrijebiti za proširenje te lijepo i svrsihodno uređenje starog Umjetničkog paviljona, te za kipove naših velikana, koji će se porazmjestiti po Tomislavovom perivoju i time još više ukrasiti naš lijepi Zagreb. Bilo bi veoma potrebno i korisno, da

se hitno pristupi izvedbi ovog plana, a s malo ljubavi i organizatorne volje dalo bi se sve ovo provesti. Za samo produljenje starog Umjetničkog paviljona dostajalo bi 800.000 dinara i taj novac mogao bi namaknuti grad i taj skromni iznos u tako reprezentativnu i korisnu svrhu rado će gradski oci odobriti.

Osim Strossmayerove galerije slika imadu u Zagrebu još neke institucije svoje male galerije slika. I to je duhovno blago zatvoreno; za nj rijetko tko znade.

Mi znademo da su mnogi historijsko vrijedni naši dokumenti iz našeg arhiva otputovali u Budimpeštu.

Pripovijeda se, da su se jednoj visokoj ličnosti iz drugoga grada veoma svidile dvije naše vrijedne slike, te su i one otputovale onamo, i to nije prvi slučaj. Restauriranjem i produženjem Umjetničkog paviljona bilo bi mjesta za sve ove male galerije, poglavito za one veoma vrijedne u predsoblju bogoštovlja i nastave, pak bi bila patriotska dužnost mjerodavnih, da uznastoje, kako bi se sve ove male galerije prenijele u tako preuređen i proširen Umjetnički Paviljon dakako s oznakom vlasništva.

Apeliramo na ljubav prema našem lijepom Zagrebu prema našim kulturnim institucijama čitavog građanstva grada Zagreba, na Akademsku omladinu koja imade najviše ljubavi za sve dobro, lijepo i plemento, na Hrvatsku Akademiju znanosti i umjetnosti, na umjetničke krugove ,na gradsko zastupstvo, na društvo za poljepšanje grada Zagreba, na društvo Arhitekata i Inžinjera, i na sva ostala kulturna i rodoljubna društva — da ovu nesebičnu a velevažnu kulturnu potrebu prihvate i privedu što hitnije i s ljubavi, tim laglje, što ono ne traži nikakovih većih materijalnih žrtava ni od grada ni od kog drugog.

Nema dvojbe, da će i dalmatinska Hrvatska, koja imade vrijednih umjetnina vrlo rado dati po koju vrijednu sliku, a isto tako i mnogi privatnici, spoznavajući važnost jedne velike galerije slika za Hrvatsku, pogotovo kad budu vidjeli novu impozantnu galeriju slika u starom a obnovljenom i proširenom Umjetničkom paviljonu, kao najljepši ukras lijepog i bijelog našeg Zagreba.

Spectator :

ŠETNJE GRADOM DOKONOG PURGERA

451. Kod oba ukrasna, u slogu moderniziranе antike držana stepeništa u Erarskoj palači Poreske Uprave između Katančićeve i Trenkove ulice, neki je ljubitelj, bolje rekuć barbarski Vandal, odbio nekim tvrdim oruđem preko 120 komada okrajaka ili gumboca od onih plamtećih baklji udešenih kao ukras s vijencem u poljima kamenog parapeta. To je moralo strašno ječiti kad se odbijalo budući im je materijal teški, pozlaćeni brončani lijev (Gussbronze) koji se vrlo teško kida. Pravo čudo, što TO nije pobudilo ničiju pozornost, kad se uvaži da je to razaranje moralo trajati više dana. Ipak, mnogi vele da smo kulturni, a i mi to mišljasmo, premda je teško održati tu tvrdnju na očigled t a k o v i h pojava.

453. Umjesto d v i j u birtija u samom Maksimiru odnosno kod njegova ulaza, trebalo bi uspostaviti onu ubavu, tako ugodnu i u onaj cvijetni okoliš pristajuću »Švajcariju« kod bivše nadbiskupske vile u Majuru. Tamo se dobilo svih vrsti mliječnih proizvoda, dakle tzv. »Baby-bar«, zatim jaja, kolača i sl. nu samo nikakih žestokih pića niti mesine. Nedjeljom bijaše tamo bujan život, ponajpače djece i njihovih većinom ženskih pratilaca. Djeca su sa zanimanjem promatrala autorice svih tih dobrih stvari, tj. krave što u dugim redovima mûkahu, a veselje bijaše ponajveće gledati, kako ta gradska nejačad zuri u žuboreću muzlicu za vrijeme mužnje. Najmanja pak djeca smjela su, pače i sa kolicima, da šetaju ili budu vožena u samom perivoju dvorca. Niti dogodični dolazak Preuzvišenoga nije tome branio. Bila su to »dobra idilična, bidermajerska stara vremena«. Danas dabome...

454. Uz sjevernu stranu zgrade venerodermatološke klinike postoje već od vremena rata dvije trošne barake jedna od 40, druga od 16 m dužine, u kojima su smještene neke stolarske itd. radione te nekakvi improvizirani »stanovi«. To nije nimalo higijenski, pa premda pisac ovih redaka nije stručnjak-higijeničar, ipak bi htio skrenuti pažnju mjerodavnih ggde profesora i liječnika klinike na te ostatke s preporukom da ih napokon maknu. Pored tih baraka leže decenijama neki kupovi materijala, betonskih ostataka itd. pod kojima se kote parcovi i drugi živi stvorovi a sve to na par koračaja od zgrade bolnice. Sa istočne pako strane čininoj cesti raznim otpacima, odbačenim povojima, pamukom i svakojakim GADOM nasipava se ona terenska uvala prema Vonnadajuć se valjda da će sve ovo s vremenom humusirati i teren zasuti. Sve ovo ne bi se smjelo, držimo, u najbližem susjedstvu jedne javne BOLNICE tolerirati.

455. Na drugom mostu preko potoka Gračeca na gračanskoj cesti vizavis Nadbiskupskom Sjemenišnom dobru, fali toli potreban mosni naslon iliti gelendar, već postoje samo stupovi od betona.

456 Novog gosp. poglavara gradskog XIX otsjeka zamolili bismo da bi izvolio posvetiti bar nešto sasma malo pažnje i okolišnim ulicama npr. Tomašićevoj, u blizini tako bajno uređenog i cvatućeg Kralja Petra Trga, odnosno Krešimirovog. Ta uličica, kratka i široka, po regulacionoj osnovi predviđena za drvored, za kojim vapi, trebala bi da se zasadi drvećem, a to tim prije, što će tada biti i ranije dorastao svojoj zadaći: da bude ukras i da hladovinu stere. Tih njekoliko stabala iz grad. rasadišta posaditi, neće valjda tolik trošak prouzročiti. Ne moraju to baš biti oni vječiti i obligatni javori. Imade i lipa, kestena, jasena, breza i još mnogokojih stabala.

457. U Zvonarničkoj ulici br. 2 nalazi se u onom dvorištu tik ali iza uličnog zida, preko kojega viri, jedna gadna daščara koja služi kao bogtepitaj kakvo skladište odnosno »poslovnica« nekog krovopokrivača. To je tako odurno sa ulice npr. iz Degenove za vidjeti, da bi se trebalo b r z o maknuti, to tim više, što se onaj kraj oko filijalne pošte odnosno nedavno porušene Zvonoljevnice, sada inten-

zivno izgrađuje. Ovakove jadne barake, kad već se moraju (?) tolerirati, neka budu ograničene isključivo na stražnja dvorišta.

458. Tko se hoće zorno uvjeriti na koji način niču »divlja« naselja, neka se prošeće uz južnu frontu novog Varaždinskog »bulevarda« između Paromlinske i Miramarske ceste. To je »naselje« uprav u nastajanju. Slično i ono, npr. južno od prvog, južnog postranog ulaza u Centralno Groblje uz Bijeničku cestu. Zar se ni TO nije dalo u zametku ugušiti? Što veli građevno redarstvo?

459. Nedavno čitasmo u filmskoj kritici povodom filma »Seviljski brijač« o lijepim i poznatim »Verdijevim« arijama i uopće »Verdijevoj« glazbi k tom opera-filmu, kano da nije nigda živio neki Gioachino Rossini? Ili se je dotični kritičar htio s publikom malo našaliti? Vražji su to dečki, ti kinštleri!

460. Kroz jedno se je vrijeme zabrana piljenja drva u ulicama srednjeg grada, tzv. intravilana, rešpektirala, ali sad i opet stadoše ti drvopilci da u sav glas pile i po cjepanicama i po živcima svojih tihih, misaonih sugrađana, da i najmirniji čovjek, ako nije u položaju da pobjegne, npr. budući vezan uz kaki intelektualan rad, — mora da svisne. U Beču npr. je pilenje cirkularom na ulicama, jednom za uvijeke naprosto zabranjeno i basta.

461. Uvriježio se u novije doba neki, moglo bi se baš reći — glupavi običaj, da se o onim malim, i u toliko sasma zgodnim priredbama štono ih naša manja i veća mladež — u posljednje doba možda malo i suviše često — priređuje, izvješćuje u takvom superlativima, veličajući sudjelujuće mališane i omladinu, kao gotove »umjetnike«, da izlazi uprav smiješno, kad ne bi bilo ujedno i žalosno. Jer sjetimo se samo: Umjetnost je jedna tako golema, teška, životna zadaća, a ove sasma zgodne diletantske točke su od nje tako daleko, da bi trebalo dobrohotnom kritikom, male talente pohvaliti, a ostalima recimo bar dobru volju priznati, i time: dosta. Ovako se budi taština, gaje neosnovane nade u »umjetničku« karijeru, itd. Omladina: knjigu i kuhaču u ruke!

462. Na lijepoj vili Ribnjak br. 30 sviđaše se mnogim prolaznicima ona zgodna freskoslika, prikazujući BDM sa Isusom i dva Herubina: slika odišući nekom pobožnom poezijom. Nu gle jada iznenada! Zub vremena, ako bi se moglo tako reći, — stao je i tu »fresku« da naglođe, popadala je skoro sva donja polovica, do prijestolja Djevice, pa se sad eto vidi, što? To, da taj »alfresco« uopće i nije bio nikakav fresko, već jedna sasma obična slikarija na žbuci morta, koja je sad raskrinkana. Nu bilo sad kako mu drago, nešto se mora tu poduzeti, te sliku bilo popraviti, bilo otstraniti. Ništa ne traje do vijeka.

463. Na zavoju Vramčeve ulice sagrađena je sad, odnosno dovršava se gradnja jedne jednokatnice, pa bi sad doista bila zgoda da se, prije no što li se tamo vrtna ograda podigne, — ostvari onaj toli nuždan i regulatornom osnovom predviđeni, makar pješki nogostup, kao spoj ove ulice sa Novakovom.

464. Kod normalnog pomora u gradu treba za proširenje groblja svake godine oko 2 jutra novog zemljišta. Što će biti u buduće i gdje je tu granica? A što tek, ako nas, — sačuvaj Bože! — zadesi rat, koji nažalost ne proizvađa drugo do li groblja?!

465. Kod jedne od srednjih stanica tramvajske pruge na Medvešćaku, jedna je seljakinja ušla na prednju platformu u pratnji goleme košare s rubljem, košto već običaju naše Gračanke. Kad kondukter dođe do nje radi izdavanja karte, zametne se razgovor, iz kojega sam, u koliko je štropot motora mogao dati razabrati, saznao da se radi o tom, kako kumica navodno nije imala više nego 1.50 D novca kod sebe, a budući da je prometnik morao zatražiti od nje i platež prtljažne karte, koju ona nije imala čime da plati, reče joj, da mora kod slijedeće stanice sići, što je Bara, uz neko gunđanje i lamentiranje, zajedno sa svojom omašnom košarom i učinila. Dotle bi bilo sasma svagdanje. Na ne-maleno začuđenje pisca ovih redaka, prefrigana je ženica ali, kod Sv. Ivana (gdje je i autor bio sašao s motora) sačekala slijedeći voz, i bez daljnjega zajedno s košem se popela kraj šofera. Vidi vraga! rekoh, ta se praktična snaša, na račun svoje košare s vešom, vozi badava od stanice do stanice i tako će lijepo umjesto da plati 3 D, doći zapravo sasma »legalnim« putem kao »slijepi« putnik do Sv. Ksavera.

466. Jedna je mala prodavačica cvijeća »ispod repa« piscu ovih redaka, tražeći po košarici kiticu, »zaboravila« da je primila dvodinarku, pak maločas zatim ustvrdi, da joj je gospon dal samo dvadesetpetparku. Ne htijući maloj praviti »mahalojke« stvar je zataškana. Kad ali slijedećeg dana ista opet ustvrdi posve jednako, iz česa vjerojatno proizlazi da je ta ugursuzka to podvaljivanje po svoj prilici zavela kao sistem, kod česa zarađuje sigurno više, nego na samoj prodaji cvijeća.

467. Na lijepom dječjem igralištu ispred Štrosmajerovog spomenika desila se, po našem mnijenju, gosp. Ing. Ćirilu jedna omaška, koja se sastoji u tom, što su klupe, koje imaju jamačno da posluže sjeđenju majki odn. nurza-pratilica igrajuće se nejačadi, odvojene od samog igraćeg prostora jednom oko 2 m širokom prugom zelenila, tako da stoje zapravo s istočne odn. zapadne strane u nekakim prolazima, putevima, a izolovano od trga za igranje. Posljedica jest, da manjka svaki kontakt između djece i čuvarica im, niti može dijete svakog časka, — košto je to običajno i potrebno, — pritrčati k mamici, da joj što pokaže, donese, ili se optuži, a niti može mama ili dadilja priskočiti, očistiti djetetu klajdicu, otrti nosić itd. Priječi ih pruga nasada- Samo s južne je strane onih nekoliko prema spomeniku okrenutih klupa slobodno, tj. BEZ one pruge tratine, s toga su te klupe i najviše frekventirane, košto je i naravno, dok druge dolaze u obzir tek, kao nužno zlo.

468. I meni se sad, otkad je nevrijeme potpuno ispralo pozlatu sa natpisa na podnožju spomenika, Vladičin lik s onom mecenskom lijepom gestom, bolje sviđa, a to zato što je natpis na jednom spomeniku sred Štrosmajerovog trga i pred Akademijom, suvišan: svatko znade tko je to. Ipak, pošto postoje ona isprana, herblava slova, trebalo bi im pozlatu svakog decenija bar jedanput obnoviti.

469. Na sredini otočnog perona blizu »vure« asfaltni je sloj tako istrošen, da se na jedno 5 m^2 vidi betonska podloga. To nije nimalo lijepo, jer ggda od XII otsjeka znadu sama vrlo dobro, košto i mi purgari, da je to mjesto »salon« našeg grada gdje primamo strance. Malo više pomnje ggdo inžinjeri.

470. Ukrasni ustakljeni prozori između olovnih šprljaca iznad portikusa starog Umjetničkog Paviljona, tako su vandalskim načinom isprerešetani ubacivanjem kamena, da postoji mnoštvo škulji, od kojih su ponajveće nekakvim krpetinama zabrtvene, onako po ciganski. Što bi na to rekao naš prijatelj gosp. Marinković?

471. Južno na rubu šume nedaleko od sokolske Mogile, blizu one klupe, sasma je nedavno posječeno jedno prekrasno, i kako se po presjeku panja vidi, potpuno zdravo stablo, staro oko 100 godina. Kome je to smetalo ne znamo, ali je više nego očajno kad se tako radi.

LISTAK

NEKADAŠNJI ZAGREBAČKI LIJEČNIK — CARSKI TJELESNI LIJEČNIK U BEČU.

Zaslugom Barléa, Horvata, Thallera i drugih poznajemo danas gotovo sve liječnike, koji su od 14. stoljeća dalje živili u Zagrebu i ovdje vršili svoju praksu. U arhivima nalaze se točni podaci, iz kojih saznajemo, kada su došli u Zagreb i kako dugo su ovdje djelovali, saznajemo štošta o njihovim liječničkim uspjesima i neuspjesima, o visini njihovih honorara i t. d. Većina tih liječnika prijašnjih stoljeća bili su stranci, koji su prije svoga dolaska u Zagreb vršili liječničku praksu u kojoj drugoj zemlji, a mnogi od njih pošao je iz Zagreba opet u strani svijet, kadikad iz jedne zemlje u drugu, kao što je to bio običaj u prijašnjim vremenima. O tom dijelu njihove djelatnosti ne saznajemo ništa iz naših arhiva, pa nije čudo, da nam je daljnja sudbina gotovo svih nekadašnjih zagrebačkih liječnika potpuno nepoznata, kao što ni za većinu tih starih liječnika danas ne znamo, odakle su došli u naše krajeve. Znademo jedino, da je prvi državni liječnik u Hrvatskoj, Dr. Daniel Rosemberger, bio prije toga liječnik u Bečkom Novom Mjestu, a poznato je također, da je njegov nasljednik, Dr. Justus a Spada, koji je došao u Zagreb god. 1627, bio prije toga u Beču liječnik cara i kralja Ferdinanda II.

Neki od tih starih zagrebačkih liječnika umrli su u Zagrebu, no većini njih zameo se svaki trag. Oni su pošli dalje: u Austriju, Madjarsku, Italiju i u druge zemlje, no o tom dijelu njihova života naše kronike šute. Možda bi uspjelo pronaći koji njihov trag u stranome svijetu, — no tog posla se do danas još nitko nije latio. Međutim jedan od tih liječnika osavio je za sobom veoma vidljive tragove, toliko vidljive, da je gotovo čudo, što ti tragovi do danas nijesu otkriveni. To je Dr. Ivan Krstitelj Alpruno, koji je došao u Zagreb godine 1675 kao državni liječnik i o kojemu nalazimo nekoliko podataka u radnji Dra. Rudolfa Horvata »Hrvatski državni liječnici u XVII. vijeku« (Liječnički Vjesnik 1931, br. 4, str. 363 i 364). Tamo piše, da je sabor u Varaždinu doznačio Dru. Alprunu 12. veljače 1675 godišnju plaću od 100 talira. Naskoro se opazilo, da je Dr. Alpruno vrstan liječnik. Sabor, koji se 12. prosinca 1675 sastao u Zagrebu, radosno konstatira veliko znanje, te »marljivu brigu i službu preuzvišenoga gospodina doktora Ivana Krstitelja Alpruna, koji je gospodin doktor mnogoj gospodi državljanima u teškim njihovim bolestima pohvalno pružio korisne i valjane lijekove«. Zato sobor Dru. Alprunu prijašnju godišnju plaću, koja mu je doznačena 12. veljače 1675 u Varaždinu, povisuje za 50 rajnskih forinti. Ipak Dr. Alpruna nije ostao dugo u Zagrebu.

To je sve, što je kod nas poznato o Dru. Alprunu. Međutim sam našao posve slučajno u Hirsch-Gurltovom biografskom leksikonu znamenitih liječnika slijedeće veoma interesantne podatke, koji su izvađeni iz djela »Dictionnaire des sciences médicales. Biographie médicale«, Tom. I., Paris 1820:

»Jean Baptiste Alpruna, glasovit praktičar iz druge polovice 17. stoljeća, bio je kroz dulje vrijeme u Beču tjelesni liječnik carice-udove Eleonore. Došao je na glas jednom direktnom metodom patološke pretrage, koja je u ono doba bila još malo poznata. U njegovu djelu »Praeservativum universale naturali bono publico interviens«, koje je izašlo god. 1680 u Pragu, nalazi se jedna njegova rasprava pod naslovom »Experimentum medicum de contagione Viennensi«, u kojoj navodi, da je kemijski pretražio gnoj iz jednog bubona kuge i da je kod toga ustanovio neki vrlo fini plin.«

Kolikogod su ti podaci mršavi, oni su za nas ipak od važnosti, jer njihovom pomoći mi smo u stanju da proslijedimo tragove Dra. Alpruna nakon njegova odlaska iz Zagreba. Ne znamo doduše, kada i kamo je otišao iz Zagreba, — moguće, da je odavle krenuo u Prag, jer tamo je god. 1680 štampano njegovo gore spomenuto djelo. Međutim navod, da je bio tjelesni liječnik carice-udove Eleonore, dopušta nam neke zaključke. Carica Eleonora Magdalena iz kuće Pfalz-Neuburg, bila je treća žena cara Leopolda I., koji je umro god. 1705. Ona je dakle obudovila te godine, pa ako se naročito ističe, da je Dr. Alpruna bio tjelesni liječnik carice-u d o v e, znači to, da je god. 1705 bio svakako još u caričinoj službi, a možda još i koju godinu iza toga, jer u gore citiranom vrelu ističe se, da je vršio tu službu krob dulje vrijeme, a Eleonora, treća žena cara Leopolda, postala je caricom nedugo prije careve smrti. Iz toga smijemo zaključiti, da je Dr. Alpruno još živio u prvom, a možda i u drugom deceniju 18. stoljeća, t. j. 30—40 godina nakon svoga dolaska u Zagreb, kuda je prema tome došao kao mlad liječnik.

Najvažnija ostaje međutim za nas činjenica, da se Dr. Alpruna dovinuo časti caričinog tjelesnog liječnika, što govori bez sumnje za njegove velike liječničke sposobnosti. Ta nam činjenica potvrđuje, da je u starom Zagrebu bilo veoma sposobnih i spremnih liječnika, koji se doduše ovdje nijesu mogli pravo proslaviti, ali su se proslavili u velikom svijetu, gdje je bilo i prilike, da se njihove zasluge dostojno nagrade.

Priopćio: **Dr. Lavoslav Glesinger**

DRUŠTVENE VIJESTI

Sjednica Upravnog odbora održana je dne 6. lipnja t. g., pa su primljeni slijedeći novi članovi: Herceg Albert, Hübsch Rikard, Janušić Ivo, Turčin Blaž, i Žitnik Dragutin za redovite članove. Bačić Janko, Kepert Ivan i Sokičić Đuro za podupirajuće članove.

Stvoreni su i još nekoji važni zaključci, koji su u provedbi.

Sjednica Odbora Gospojinske sekcije: Dne 21. VI. 1939 održao je odbor Gospojinske sekcije svoju redovitu sjednicu, na kojoj je pročelnica gdja Jerand izvjestila o predradnjama za podignuće spomen ploče blagopokojnoj hrvatskoj književnici i članici društva Zagrepčana Mariji Jambrešak. Prihvaćeni su i još neki prijedlozi koji se odnose na rad Gospojinske sekcije društva.

Društvena čitaonica. Čitaonica je otvorena svaki dan počam od 9 sati u jutro kroz cijeli dan, a članovima su pri ruci svi domaći listovi i časopisi. Iako je naša čitaonica otvorena u početku ljetnih praznika, kada mnogi polaze izvan Zagreba i traže hladovinu na terasama kavana i vrtova, ipak se je za čitaonicu među članovima pokazao dosta dobar in-

teres. Nadamo se, da će po izmaku ljetnih praznika, a nastupom jeseni i zime, taj interes biti sigurno i mnogo veći.

Društveni sastanci utorkom. Kao i prošle godine, tako će se i ovog ljeta naši društveni sastanci utorkom obdržavati u v r t o v i m a naših članova gostioničara. Ovakovim sastancima je svrha, da što više dođemo u kontakt sa onim našim članovima, koji ne stanuju u centru grada, i koji rjeđe dolaze na redovite sastanke. Isto tako im je svrha, da naši članovi za vrijeme ljetnih vrućih večeri sprovedu koji ugodan čas na svježem zraku, a da time ujedno pokažemo i dužnu pažnju prema našim članovima, koji su vlasnici takovih lokala, koji imadu lijepe i udobne vrtove za takove sastanke. Prošle godine takovi su sastanci bili vrlo dobro posjećeni, pa se nadamo, da će isto tako biti i ovog ljeta. Pojedini sastanci objavljivat će se pravovremeno u svim dnevnim listovima.

Naši pokojnici: Dne 22. VI. t. g. preminula je članica i agilna odbornica naše Gospojinske Sekcije, gdja Judita Baloković. Pokojnica je od prvog početka, pa sve do svoje prerane smrti, bila veoma agilna u radu Gospojinske Sekcije Društva. Sa puno pažnje podupirala je pokojnica svaku dobru misao, a njena darežljiva ruka potpomagala je socijalni i humani rad naših gospođa. Nije gotovo bilo ni jedne društvene priredbe, a da nebi i vrijedna pokojnica na istu došla. U pokojnici oplakuju svoju dobru majku naši članovi slavni hrvatski umjetnik na guslama maestro Zlatko Baloković i gospođa Zora Kluger-Baloković. Sprovod pokojnice bio je upravo impozantan, a istome je prisustvovalo i veoma mnogo naših članova kao i sve članice gospojinske sekcije,, koje su na odar pokojnice položile prekrasan vijenac. Sprovod je najbolje dokazao, kako je vrijedna pokojnica među Zagrepčanima bila veoma cijenjena. Neka joj je laka hrvatska gruda!

Izdavač »Društvo Zagrebčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Zagrebački Černomerec br. 34 (telefon br. 24-817). — Uredništvo i uprava: Berislavićeva ul. 20/I kat. Telefon 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. br. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta br. 47.